

Rapport om språkfrämjande insatser i Göteborgs Stads förskolor

En kartläggning och analys av språkfrämjande insatser.

2020-12-14

Förord

Fram till att Göteborgs Stads förskolenämnd bildades år 2018 var ansvaret för stadens kommunala förskolor delegerat till Göteborgs tio stadsdelsnämnder. Som en del i övergångsarbetet till en gemensam fackförvaltning inventerades pågående utvecklingsinsatser från respektive stadsdel, däribland ett antal språkutvecklande insatser. Inventeringen visade att det finns flera goda exempel på insatser för att öka den språkutvecklande kompetensen bland medarbetare och därigenom utveckla kvaliteten i utbildningen och undervisningen. Samtidigt var det svårt att utifrån inventeringen dra slutsatser om hur väl de mest kvalificerade insatserna verkligen riktades mot de barn, förskolor och områden som har de största behoven. Det var även svårt att dra slutsatser kring vilka insatser som gett effekter för barns språkutveckling och om det finns insatser som inte gett önskat resultat. I flera fall saknades dokumentation kring målsättning om vad insatsen ska resultera i och hur det i efterhand ska gå att veta om målen är uppnådda.

Agneta Pihl (utvecklingsledare vid Göteborgs Stads förskoleförvaltning och doktorand i Barn- och ungdomsvetenskap) har, tillsammans med **Annika Hellberg** (lektor vid Center för Skolutveckling och doktorand i Barn- och ungdomsvetenskap), under 2020 genomfört en komplettering av tidigare inventering och en analys av om insatserna har haft stöd i aktuell forskning liksom vilka slutsatser det går att dra om eventuella effekter (konsekvenser) av insatserna.

Syftet med denna rapport är att ge underlag till förskolenämnden för styrning samt underlag för förskoleförvaltningens förvaltningsledning och rektorer att koordinera och rikta det bästa och mest kvalificerade insatserna och att öka den språkutvecklande kompetensen där det behövs som mest. Rapporten bygger både på beskrivningar och utvärderingar från genomförda insatser och på kompletterande enkäter och intervjuer i de fall underlag saknats, eller då underlag inte svarat på frågan om vad insatsen lett till i fråga om bättre språkutveckling för barnen. Förhoppningen är att rapporten ska vara ett stöd i arbetet med att utjämna olika förutsättningar mellan barn, förskolor och områden. Ett kompetent och vetenskapligt grundat stöd för barns språk-, läs- och skrivutveckling, som riktas dit det behövs som mest, betraktas som en av de viktigaste insatserna som förskolan kan göra för att alla barn ska få så bra förutsättningar som möjligt, både i nuet och för framtiden. Därmed är förhoppningen att denna rapport också ska vara ett stöd för andra kommuner och huvudmän, liksom att rapporten kan vara av allmänt intresse.

Göteborg, november 2020

Christian Eidevald

Utvecklingschef, docent i förskoledidaktik

Göteborgs Stads förskoleförvaltning

Språkfrämjande insatser i förskolan

Sammanfattning

Språket är människans viktigaste redskap för att tänka, kommunicera och lära. Språk och identitet hänger samman och genom språket kan människor förstå sammanhang, sig själv och andra. Ett rikt språk är betydelsefullt för välmående, att klara framtida utbildningar och att vara en del av samhället.

Alla barn i Göteborgs Stads förskolor ska ges de bästa möjliga förutsättningarna att utveckla ett rikt språk utifrån sina förutsättningar, intressen och behov. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma barn i svårigheter. En pedagogisk undervisning av hög kvalitet, baserad på vetenskap och beprövad erfarenhet, tar vara på barns alla resurser (inklusive alla språk).

Syfte

Syftet med föreliggande rapport är att ta fram kunskap om vilka effekter¹ språkfrämjande insatser ger för barns språkutveckling samt för medarbetares medvetenhet och professionalitet att stödja barns språkliga utveckling utifrån varje barns förutsättningar, intresse och behov. Kunskapsbidraget är tänkt att ge underlag till förskolenämnd, förvaltningsledning, rektor och övriga intressenter för styrning och koordinering av insatser för att öka språkutvecklande kompetenser i Göteborgs Stads förskolor. Utifrån forskningsgenomgång och analyser av effekter av språkfrämjande insatser ges förslag på kompetenshöjande insatser samt hur språkfrämjande insatser bäst koordineras och styrs mot de barn, medarbetare och förskolor som bäst behöver det för att öka kvaliteten i utbildningen och undervisningen.

Kartläggning och analys av språkfrämjande insatser

Kunskap om effekter av språkfrämjande insatser har genererats genom analyser av pågående språkinsatser, tillsammans med en översiktlig forskningsgenomgång om betydelsen av språkinsatser för barn i förskolan. Begreppet ”effekt” ska i detta sammanhang ses som högre kvalitet i utbildning och undervisning.

¹ Begreppet effekt eller konsekvens av insatser ska i detta sammanhang ses som aktiviteter, förändrade förhållningssätt eller miljöer i förskolans utbildning och undervisning som ger förbättrat och reellt stöd, under omsorgsfulla och lekfulla former, för barns utveckling och lärande i språk.

Analyserna synliggör vad kompetensutveckling i genomförda insatser bidragit med till förskolans personal. Kompetensutveckling kan skapa glädje och motivation för arbetet, vilket möjliggör en stärkt profession och förändrat förhållningssätt. Personalen ges i flera insatser möjlighet att utveckla sitt professionsspråk och får därmed verktyg för att reflektera om sin undervisning. Analyserna synliggör också att det inte alltid finns en långsiktighet och tydlighet i insatsers mål, det vill säga vad som ska uppnås och hur det i efterhand ska gå att veta om kvaliteten i utbildningen och undervisningen förbättrats.

Framgångsfaktorer

Insatser som pågår under längre tidsperiod ger bättre förutsättningar för en förändrad och förbättrad utbildning och undervisning. Detsamma gäller när hela arbetslag deltar i samma kompetensutvecklingsinsatser. Insatser som involverar kollegiala reflektioner och diskussioner skapar möjligheter till utveckling av professionsspråk och fördjupade reflektioner om praktiken. Nyckelpersoner som får förutsättningar att leda, exempelvis handledare eller processtödjare, skapar bättre förutsättningar för att insatsen ska fortgå över tid. När insatser är tydligt förankrade i vetenskap och beprövad erfarenhet ges deltagare verktyg för kollegiala reflektioner. Utöver gemensamma insatser, som involverar hela arbetslag, behövs ibland kompletterande insatser som riktas mot enskilda medarbetare som behöver höja sin språkliga kompetens eller sina ämnesdidaktiska språkkunskaper.

Utmaningar

Insatser som pågår under längre tid involverar ofta inläsning av aktuell forskning. Utmaningen är att forskningslitteratur kan vara svår att ta till sig för vissa deltagare, samtidigt som andra vill ha mer fördjupning i forskning. En orsak kan vara att den språkliga nivån i svenska språket kan variera stort bland personal, en annan orsak kan vara avsaknad av erfarenheter av studier som inkluderar vetenskapliga texter och resonemang. Detta gör att det kan vara svårt att hitta en nivå som passar alla, där det tar tid att sortera i vad som kan vara gemensamt för alla och vad som behöver riktas specifikt mot delar av arbetslaget eller enskilda kollegor.

Deltagande i kompetensutvecklingsinsatser kräver tid och engagemang och kan leda till känsla av stress och otillräcklighet, om förutsättningar inte upplevs finnas. I många insatser efterfrågas bättre stöd från ledning, i de flesta fall utan att definiera vem som ska ge mer stöd

eller vad detta stöd förväntas bestå av. Det behöver tydliggöras vem som ansvarar för vad och vilket stöd som finns i varje insats.

Syfte och mål för insatser är inte alltid tydligt för deltagare och upplevs oftast inte vara integrerade i ett systematiskt kvalitetsarbete. Därmed riskerar insatser att bli tillfälliga vilket inte ger högre kvalitet på undervisningen på sikt.

Kunskap om flerspråkighet och föräldrars delaktighet saknas i många av insatserna, trots att detta inom forskning lyfts fram som en viktig framgångsfaktor – särskilt i socioekonomiskt utsatta områden.

Effekter på barns lärande beskrivs i flera av insatserna som en upplevelse av att barn blivit mer nyfikna och fått ett ökat ordförråd, samtidigt som analyser visar att det ofta saknas mål och strategier för att dokumentera målens uppfyllnad. Därmed är det svårt att veta om insatserna verkligen gett de effekter som var tänkta – det vill säga om rätt insatser riktats mot rätt barn, medarbetare och förskolor.

Förslag inför kommande insatser för att höja den språkutvecklande kompetensen

- **Varje insats behöver ha tydliga och skriftligt formulerade mål, syfte, ansvar och en plan för hur måluppfyllelse ska dokumenteras både under insatsens gång och i efterhand.** Utan en plan för hur måluppfyllelsen ska dokumenteras blir det svårt att dra lärdomar under insatsen så att korrigeringar kan göras under tiden, eller att i efterhand veta vilken effekt insatsen gav och om den stämde med målet. Utan dessa kunskaper är det svårt att på en övergripande nivå dra lärdomar av hur olika insatser fungerar på olika förskolor.
- **Hellre få långsiktiga än fler kortsiktiga insatser där hela styrkedjan och hela arbetslag ingår.**

I långsiktiga insatser behöver följande komponenter finnas:

- Tydlig förankring i barns perspektiv och behov samt i nationella styrdokument
- Nyckelpersoner och deras roll behöver definieras (och de behöver få förutsättningar för att ta denna roll)
- Flerspråkighetens betydelse behöver framgå
- Samverkan med föräldrar behöver definieras och lyftas fram
- Insatsen behöver vara en del i ett systematiskt kvalitetsarbete

- **Insatser behöver vara förankrade i vetenskap och beprövad erfarenhet.** Utan en tydlig förankring finns risk för att insatser missar viktiga delar, som exempelvis betydelsen av flerspråkighet och föräldrasamverkan.
- **Riktade insatser behövs för att öka likvärdigheten.** Behov och förutsättningarna varierar i Göteborgs Stads förskolor. Personal har olika språkliga kunskaper, olika kunskaper i uppdraget, undervisning och språkdidaktik. Insatser behövs som:
 - fokuserar på de allra yngsta barnens språkutveckling och lärande. Det är förvånande att så få av insatserna riktas mot de yngsta barnen i förskolan, då forskning visar att tidiga insatser är enklare, mer effektiva och billigare än motsvarande insatser senare.
 - fokuserar på hur förskolepersonalen kan utmana 5-åringars språk-, läs- och skrivutveckling samt progressionen mellan olika skolformer. Detta förutsätter ett ökat samarbete med grundskoleförvaltningen, där grundskolan bygger vidare på arbetssätt från förskolan och där förskolan förbereder barnen för de kunskapskrav som de behöver kunna i grundskolan.
 - riktas mot barn i socioekonomiskt utsatta områden.
 - fokuserar på insatser för medarbetare som behöver utveckla det svenska språket eller som behöver fördjupade (språk)ämnesdidaktiska kunskaper samt insatser som fokuserar på strategier för hur flerspråkig personals kompetenser ska tas tillvara.
 - fokuserar på att behålla och rekrytera utbildad personal, samt att förstärka kompetensen i de områden där behoven är som störst.

Innehåll

Inledning	7
Bakgrund och forskning om språkstödande utbildning och undervisning i förskolan	8
Förskola, kvalitet och likvärdighet.....	8
Systematiskt kvalitetsarbete	11
Språkfrämjande undervisning i förskolan.....	12
Språkets betydelse för utveckling och lärande.....	15
Kompetensutveckling	18
Genomförande av datainsamling och analys	22
Urval.....	22
Analysmodell	24
Resultat	26
Läsllyftet förskola	26
Samverkan för bästa skola.....	27
Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt	27
Barns språk och välbefinnande	29
Specialutbildad barnskötare med inriktning språk.....	30
Läs hjärta förskola.....	31
Muntligt berättande i förskolan.....	32
Polyglutt.....	33
Kurs i att stärka svenska yrkesspråket för flerspråkig personal	34
Nationella minoritetsspråk	35
Språkkartläggning av 4–5 åringar.....	36
Reflekterande högläsning i förskolan	37
Utbildning för språk-, läs- och skrivutvecklare i förskolan	39
Sammanfattande analys av språkinsatser	41
Ledarskapskapets betydelse för språkfrämjande insatser	41
Strukturella förutsättningar för språkfrämjande insatser, exempelvis tid och resurser	43
Vetenskapligt stöd och beprövad erfarenhet som stöd i att utveckla förskolans utbildning och undervisning.....	45
Barns perspektiv, delaktighet och lärande som utgångspunkt.....	46
Föräldrars perspektiv och delaktighet för barns språkutveckling	47
Flerspråkighet som en viktig aspekt för språkfrämjande insatserns effekter	47
Riktad kompetensutveckling utifrån barns ålder	48
Diskussion	50
Förslag inför kommande insatser för att höja den språkligtutvecklande kompetensen	54
Referenser	59

Inledning

I samband med bildandet av Göteborgs Stads förskoleförvaltning 2018 uppmärksammades stora skillnader i kvalitet mellan stadens förskolor. Relevant språkstöd för alla barn är den viktigaste aspekten för att jämna ut ojämlika villkor för barn att lära och utvecklas i förskolan. År 2018 lades därför två politiska yrkanden fram i Göteborgs Stads förskolenämnd (FSN) om att säkerställa kunskap och kompetens om språkutvecklande arbetssätt hos stadens rektorer och förskolans personal. Det ena handlade om att anställda inom förskola och pedagogisk omsorg ska erbjudas kompetensutveckling i svenska språket och att rektorer ska ha tillräckliga kunskaper att vara pedagogiska ledare för personalen i det språkutvecklande arbetet. Det andra yrkandet handlade om att stärka incitament för förskollärare att arbeta i socioekonomiskt utsatta områden. FSN lade fram önskemål om en inventering av behov av kompetensutveckling för rektorer i språkutvecklande arbete samt att ta fram en beskrivning av hur förskoleförvaltningen (FSF) kan arbeta för att stärka de generella kompetenserna i språkutvecklande arbetssätt hos förskolans personal.

Utifrån dessa yrkanden utfärdades ett tjänsteutlåtande (TU) 2019-09-11 (dnr N608-0121/18) med en inventering av pågående språkinsatser. Föreliggande rapport innehåller en fördjupad genomgång och analys av pågående språkinsatser i Göteborgs Stads förskolor. Syftet är att utifrån analysen av pågående språkinsatser samt en översiktlig forskningsgenomgång angående betydelsen av språkinsatser för barn i förskolan kunna dra slutsatser om vad som gett bäst effekter. Analysen bildar sedan utgångspunkt för ett antal rekommendationer/förslag till insatser inom FSF. Rapportens syfte är också att ligga till grund för politiska inriktningsbeslut, samt för kunskapshöjande läsning för utbildningschefer, rektorer och förskolans personal. Rekommendationerna ska vara ett stöd inför fortsatt planering (och implementering) av språkinsatser i FSF. Rekommendationerna ger bland annat förslag på hur insatser kan koordineras och styras för att nå barn med större behov samt förslag på generella respektive riktade kompetensinsatser. Grunden för uppdraget är forskning om språkutvecklande insatser, förskolans läroplan (Skolverket, 2018) samt FSF:s förstärkningsområden, som är;

- Tydligare ansvar, styrning och ledning för barns lärande och utveckling
- Ökad kvalitet i undervisningen för barns lärande och utveckling
- Ökad likvärdighet mellan förskolor för att alla barn ska få tillgång till undervisning av hög kvalitet och kompensera för barns olika förutsättningar

Bakgrund och forskning om språkstödjande utbildning och undervisning i förskolan

Forskning visar att språket är en förutsättning för välmående, att klara framtida utbildningar, ta till sig information och kunskaper samt för att uttrycka åsikter och önsknings. Språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera, lära och dela sina kunskaper. Genom språket utvecklar människor sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Att ha ett rikt och varierat språk är betydelsefullt för att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts. Barnet ska oavsett utvecklingsnivå få stöd att utveckla sitt språk så att de utvecklas så långt som möjligt. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma barn i svårigheter. En av förskoleförvaltningens (FSF) viktigaste insatser för en likvärdig förskola är att ge barn de bästa förutsättningar att utveckla sitt/sina språk FSF behöver skapa goda villkor för en medveten pedagogisk undervisning som bygger på kunskap från forskning och beprövad erfarenhet, som på bästa sätt anpassas till barns olika behov. Särskilt viktigt är detta i områden med låg andel barn som har svenska som förstaspråk. I följande del presenteras en bakgrund och forskning om *förskola, kvalitet och likvärdighet* och dess betydelse för barns språkutveckling och lärande. Därefter ges en överblick över vikten av, och komplexiteten i *systematiskt kvalitetsarbete*. *Språkfrämjande undervisning i förskolan* belyses i relation till förskollärares ansvar, förhållningssätt och kompetens. Därefter ges en överblick om *språkets betydelse för barns utveckling och lärande* identitet, och tänkande samt exempel på metoder som varit framgångsrika i mötet med flerspråkiga barn. Kapitlet avslutas med genomgång av forskning om *kompetensutveckling* och dess betydelse för att utveckla pedagogiska relationer och pedagogisk medvetenhet i förskolans verksamhet.

Förskola, kvalitet och likvärdighet

Förskolan är det första steget i utbildningssystemet och de flesta barn i Sverige mellan 1–5 år deltar i förskolans utbildning och undervisning. Av de som inte deltar i förskolans verksamhet är utrikes födda barn och barn från familjer med låga inkomster överrepresenterade². Förskolan ska erbjuda alla barn en likvärdig utbildning, vilket enligt

² SCB. Hämtad: 2020-08-12

<https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2019/23-000-barn-gar-inte-i-forskola/>

skollagen år 2010 (SFS 2010: 800) innebär 1) lika tillgång till utbildning, 2) lika kvalitet på utbildningen och 3) att utbildningen ska vara kompenserande (Skolverket, 2012). Det kompenserande uppdraget innebär att förskolan inte ska bedriva utbildning och undervisning på samma sätt överallt. För att utbildningen ska vara likvärdig behöver den utgå från barns olika villkor, där alla barn möter kompetenta vuxna som ser, lyssnar, möter och stödjer dem utifrån deras förutsättningar och potential – men där barn med störst behov får det mest kvalificerade stödet. Förskolans utbildning och undervisning ska utformas så att barn är delaktiga och aktiva i sitt lärande utifrån sina förutsättningar. Förskolans krav på en likvärdig utbildning förutsätter kompensatoriska insatser både på huvudmannanivå och i förskolans vardagsarbete. Kompensatoriska insatser på huvudmannanivå kan handla om att via riktade insatser arbeta för att de mest kompetenta förskollärarna och barnskötarna finns i områden med de största behoven. Kompensatoriska insatser på förskolan förutsätter att förskolläraren kartlägger och analyserar barns erfarenheter och behov för att ta reda på vad verksamheten bör lägga extra tonvikt vid för att alla barn ska ges chans att utnyttja sin fulla potential, vilket är viktiga indikatorer för en förskola av hög kvalitet. Dessvärre visar både nationell forskning och sammanställningar inom Göteborgs Stad att det är i socioekonomiskt välmående områden som den högsta andelen kvalificerad och utbildad personal finns (Vetenskapsrådet, 2015 a).

Det finns massivt stöd inom forskningen för att en förskola av hög kvalitet har stor betydelse för barn från framförallt så kallade missgynnande hemförhållanden och för barn från minoritetsgrupper (Balldin, 2010; Persson, 2012; Skolinspektionen, 2018; Sylva, Melhuish, Sammons, Siraj-Blatchford, Taggart, 2010; Vetenskapsrådet 2015a). Förskolan har i studier visat sig ha en viktig roll för hela utbildningssystemet (Sheridan, Pramling Samuelsson & Johansson, 2009; Sylva et al., 2010), vilket bekräftas i uppföljande studier, som även visar att effekterna hos barn av förskola av hög kvalitet håller i sig över tid och bidrar till högre livskvalitet (Manning, Wong, Fleming, Garvis, 2019; Sammons, Toth, & Sylva, 2018). Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det viktigt att styra kvalificerade resurser till de förskolor och barn som får som mest nytta av dem.

Det som enligt Sheridan, et.al, (2009) utmärker en förskola med hög kvalitet är bland annat möjligheter för barn att leka och lära tillsammans med andra barn och vuxna och att det finns

utbildade förskollärare som har såväl innehålls- som didaktiska kunskaper³ (Williams, Sheridan & Larsson, 2019). Hög kvalitet definieras också utifrån utmanande och kreativa lärmiljöer, där det råder ett tillåtande klimat som kännetecknas av att barn och vuxna interagerar och kommunicerar med varandra och med den omgivande miljön (Williams et.al., 2019; Åberg & Lenz Taguchi, 2018). I Vetenskapsrådets rapport: *En likvärdig förskola för alla barn – innebörder och indikationer* (2015a) benämns barns och vuxnas interaktioner som ”pedagogiska relationer” och ses som likvärdighetens och kvalitetens viktigaste del. Pedagogiska relationer gynnas, förutom av undervisning och utbildning av hög kvalitet, av god föräldrasamverkan⁴ där personalen uppmuntrar föräldrar till delaktighet, engagemang och skapar möjlighet till insyn och inflytande i verksamheten genom att lyssna på föräldrar samt informera och hjälpa dem att stötta barns lärande i sin hemmiljö. I Vetenskapsrådets rapport (2015a) hänvisas vidare till forskning som visar att barns lärande och prestationer har samband med föräldrars utbildningsnivå, där förskolan har möjligheter att verka för social jämlikhet genom att inkludera föräldrar. Tyvärr visar forskning också att i frågor som rör förskolan saknas ofta röster från föräldrar med låg utbildningsnivå. Detsamma gäller barns perspektiv och specialpedagogiska frågor (Vetenskapsrådet, 2015b). Detta är viktig kunskap eftersom förskolan har potential att antingen motverka eller reproducera sociala och utbildningsmässiga klyftor, beroende på om den är av hög eller låg kvalitet (Persson, 2012; Vetenskapsrådet, 2015a). Bristen på legitimerade förskollärare är enligt Persson (2012) en aspekt som bidrar till att förskolan inte medverkar till ökad likvärdighet, genom att områden med resursstarka familjer har högre andel utbildade förskollärare jämfört med förskolor i socio-ekonomiskt svagare områden samt att förskollärare har en tendens att arbeta i området de bor i. Kvalitet och likvärdighet kan öka genom en kompetenshöjning i socio-ekonomiskt svagare områden, genom exempelvis nyrekryteringar av utbildad personal, kompetensförflyttning eller genom kompetensutveckling av befintlig personal.

³ Med innehållsliga kunskaper innebär vikten av att förskolläraren exempelvis har gedigna matematiska, naturvetenskapliga, språkliga och/eller sociala kunskaper samt kunskaper om barn och barns utveckling för att innehållsliga kunskaperna ska kunna anpassas till den grupp av barn som läraren möter. Didaktisk kunskap innebär att förskolläraren har kunskaper i att planera genomföra och utvärdera undervisningens utifrån innehåll, mål och syfte och där förskolläraren tar ansvaret för att medvetet vägleda barnen mot målen. Innehålls- och didaktiska kunskaper baseras utifrån styrdokument och är kunskaper förskolläraren besitter om hur barn ska tillägna sig eller lära sig, till exempel begrepp, färdigheter och attityder.

⁴ I denna rapport används begreppet föräldrar för att inkludera alla vuxna som ansvarar för barnen med delad bostad och inte enbart vårdnadshavare som har det juridiska ansvaret.

Utifrån ovanstående resonemang är förskolans kvalitet en viktig angelägenhet för likvärdighet i förhållande till det kompensatoriska uppdraget i ett allt mer segregerat samhälle. Kvaliteten på förskolan avgörs till stor del av förskollärarens undervisningskompetens (Sheridan, Williams & Garvis, 2020) och förskolans systematiska kvalitetsarbete (Eidevald, 2017).

Systematiskt kvalitetsarbete

Ytterst har huvudmannen ansvar förskolans utbildning och för det systematiska kvalitetsarbetet. Utifrån tilldelade resurser är rektorn ansvarig för förskolans undervisning, utbildning och kvalitet (den inre organisationen) samt hur tilldelade resurser fördelas efter barns olika förutsättningar och behov. Förskollärare har ansvaret för att leda och bedriva undervisningen i förskolan, som många gånger genomförs tillsammans med hela arbetslaget. Förskolläraren har även ansvar att, tillsammans med rektor och arbetslag, utveckla verksamhetens kvalitet, genom systematisk uppföljning och utvärdering av verksamhetens innehåll och genom att följa och dokumentera varje barns utveckling och lärande (Skolverket, 2018).

Förbättringsarbete tar tid, enligt Blossing (2003) kan det ta 6–8 år att få en varaktig förändring. Han har genomfört studier i skola men lärdomar därifrån kan också överföras till förskolans organisation. Slutsatsen i studien är att rektor måste vara uthållig och uppmärksamma utvecklingen i framförallt samtal med både pedagogisk personal och barn. Blossing poängterar att undervisning ska byggas på barns erfarenheter och att barns inflytande ska vara en naturlig del i vardagsarbetet. Även Sommer, Pramling Samuelsson, och Hundeide, (2011) poängterar att utbildning och undervisning i förskola måste utgå från både ett barnperspektiv och barns perspektiv. Barnperspektivet är konstruerat av vuxna och innebär att i exempelvis planering av undervisning utgå från det man tror är det bästa för barn generellt. Att utgå från barns perspektiv däremot betyder att den vuxne strävar efter att leva sig in i och förstå hur barn upplever och förstår sin omvärld. Även Timperley och Sjösten (2019) poängterar vikten av att utveckling av undervisningen ska utgå från barns perspektiv och behov. Genom att undersöka och analysera hur den förändrade undervisningen landar i barns förståelse fördjupas lärarnas kunskaper och de kan utveckla undervisningen ytterligare. Barns behov ska därför alltid styra förskolepersonalens kompetensutveckling.

Förbättringsarbete får inte stanna hos enskilda lärare utan det kollegiala erfarenhetsutbytet är av största vikt. Utifrån det krävs ett vidgat pedagogiskt ledarskap där medarbetare ansvarar

för inte bara barns lärande utan även lärares lärande eftersom det påverkar möjligheter att organisera för barns lärande. I vissa skolor stannar den kunskapen hos den enskilda läraren. I ett väl fungerande systematiskt kvalitetsarbete diskuteras undervisningserfarenheter kollegialt, granskas, förbättras och prövas igen.

Lindgren och Wärvik (2020) beskriver att dokumentationsuppdraget i förskolan är komplext och ofta skapar osäkerhet hos personalen i förskolan genom att det är oklart vad som är i fokus, vilket riskerar att leda till olika styrande effekter beroende på hur uppdraget uppfattas. Komplexiteten i uppdraget med systematiska analyser av förskolans kvalitet och måluppfyllelse kan härledas till relationen mellan formuleringar i läroplanen om att varje barns utveckling och lärande ska dokumenteras och analyseras samtidigt som enskilda barns kunskapsresultat inte ska utvärderas. I förskolan handlar måluppfyllelse om hur läroplanens mål och skollagen uppfylls, alltså inte enskilda barns förväntade kunskapsutveckling (Skolinspektionen, 2018). Svensk förskola har vuxit fram utifrån olika ideologiska idéer om dess uppdrag, vilket också påverkat synen på dokumentation, där olika betoningar lagts på att dokumentera barns lärande och utveckling respektive stödjande processer (Eidevald, 2017). Frågan om fokus bör vara på barns utveckling och lärande eller på de processer som genomförs i förskolan har skapat spänning kring exempelvis begreppet bedömning, men också om hur undervisning, likvärdighet och stöd ska definieras. Bland forskare finns emellertid en allt tydligare samsyn i att fokus behöver vara *både* på barns utveckling, lärande *och* på de processer som stödjer utveckling och lärande (exempelvis Pramling & Wallerstedt, 2019; Åberg & Lenz Taguchi, 2018). Det råder dessutom en allt större konsensus kring att språkfrämjande undervisning är avgörande för förskolans kvalitet, särskilt för de barn som behöver stödet som mest (Vetenskapsrådet, 2015a; Pramling & Wallerstedt, 2019; Åberg & Lenz Taguchi, 2018).

Språkfrämjande undervisning i förskolan

Begreppet undervisning är relativt nytt för förskolan. Det infördes i skollagen år 2010 (SFS 2010: 800) men används i förskolans läroplan först i revideringen från år 2018 (Skolverket, 2018). Undervisning definieras som målstyrda processer utifrån de målområden som beskrivs i läroplanen. Legitimerade förskollärare har ansvar för att leda och bedriva undervisningen, men i genomförandet kan även annan personal ingå (SFS 2010:800). I skolinspektionens granskning (2018), strax innan revideringen då begreppet infördes i läroplanen, konstaterades att många förskollärare inte betraktade sig som undervisande lärare. Många huvudmän har därför satsat på kompetensutveckling för att öka förståelsen för skollag, läroplan och forskning

om undervisning, bland annat för att det inte ska uppfattas som motsatsen till omsorg, lek och skapande, men också för att förtydliga ansvaret att arbeta målinriktat mot läroplanens målområden.

Tidigare kvalitetsbedömningar, som genomförts under åren 2016–2017 i 153 svenska förskolor (Sheridan, Williams & Garvis 2020) visar att ”språk och litteracitet” och ”lärande aktiviteter” var de områden som hamnade på lägsta kvalitativa nivå. En möjlig förklaring är att undervisningsbegreppet, när studien genomfördes, var relativt nytt i förskolan och att det fanns en rädsla för ”skolifiering”⁵ hos förskolans personal. Förhoppningsvis kommer framtida studier visa en förbättring inom dessa områden, men ovanstående studier visar att det finns en tidsaspekt från det att styrdokument ändras tills förändringar sker i arbetet med utbildning och undervisning. En annan förklaring kan vara att förskollärarna inte har tillräckliga ämneskunskaper, inom bland annat språk, vilket i så fall kräver riktad kompetensutbildning för förskolans personal för att kompensera denna brist (Nasiopoulou, 2020). Ämneskunskaper kan ses som att personal har kunskaper för att identifiera ämnesspecifika nyckelbegrepp där barn ges förutsättningar att ta till sig vetenskapliga- såväl som vardagliga begrepp. Språk och litteracitet ses då som något som ska genomsyras i alla områden i förskolan och inte som ett ämne i sig. För att få största effekt i kompetensutvecklande insatser behöver de riktas dit de behövs som bäst, på sätt som i forskning visar ha den största effekten.

Kritiska faktorer för kvalitet i förskola, som i vissa studier definieras som kompetens och förhållningssätt bland förskollärare och barnskötare, beskrivs som avgörande för att ge barn stöttning för utveckling och lärande, (exempelvis Sheridan, Williams & Garvis, 2020), och beskrivs därmed som ett nödvändigt fokus i både utbildning och fortbildning av förskolans personal. Det handlar exempelvis om: ämnes- och didaktisk kunskap, kompetens att relatera till barn i dialog, skapa hållbart gemensamt tänkande, utveckla barnfokuserade strategier samt att utmana barns tänkande genom att integrera lek, omsorg, skapande och lärande i undervisningen. Forskning visar att det främst är kvaliteten i interaktion och kommunikation som är betydelsefull och som kan förutsäga utvecklingen av barns språkliga, kognitiva och sociala förmågor på lång sikt, som i sin tur är beroende av förskollärares och barnskötarens kompetens (exempelvis Sheridan et.al., 2009).

⁵ Skolifiering kan innebära att det förs in termer, begrepp och i vissa fall handlingar som är sammankopplad mer med skolan och dess uppfattade verksamhet

Undervisning i förskola behöver förstås på ett annat sätt än i skola (Eidevald & Engdahl, 2018). Förskolan riktar sig mot de yngsta barnen, vilket betyder att undervisningen alltid innefattar omsorg. Forskare har delvis olika definitioner, eller fokus, på undervisning som begrepp och lägger olika tyngd vid lek, omsorg och lärande. Efter att begreppet undervisning introducerats i förskolans läroplan har de olika synsätten snarare kommit att ses som att de kompletterar varandra än att de konkurrerar. Ett begrepp som används för att beskriva det komplexa uppdraget, att både verka för omsorg och lärande, är *educare*, från engelskan ”education” och ”care” (Vetenskapsrådet, 2015b). Detta begrepp används för att beskriva den så kallade ämnesundervisningen i förskolan, som ofta ingår i teman eller projekt. Ett undervisande arbetssätt, som utgår från ett traditionellt arbetssätt i förskolan, med fokus på omsorg, lek och skapande, kräver mycket av förskolans rektorer, förskollärare, barnskötare och övriga yrkeskategorier. Eftersom förskollärare har det yttersta ansvaret för att leda och bedriva undervisning, krävs hög kompetens inom kunskapsområdet språk. Barn behöver möta personal som genom samtal och dialoger utmanar och stöttar i utvecklande av det svenska språket, och även i det egna modersmålet för de barn som är flerspråkiga.

Nyligen genomförd forskning visar att 35% av 698 tillfrågade förskollärare uppger att de inte undervisar barn i läs- och skrivaktiviteter, eftersom de inte anser att det ingår i deras uppdrag och att barnen i förskolan är för små (Nasiopoulou, 2020). Detta trots att läs- och skrivundervisning, i omsorgs- och lekfulla gruppaktiviteter kan, beroende på hur förskolläraren iscensätter undervisningen vara både meningsfulla och lärorika för de yngsta barnen (Botö, Lantz-Andersson & Wallerstedt, 2017). Barn är alltså intresserade av skriftspråket och de vill först och främst veta varför man läser och skriver, med andra ord symbolers kommunikativa funktion (Dahlgren, Gustafsson, Mellgren, & Olsson, 2013). När det fått kunskap om detta vill de också lära sig hur man läser och skriver. Undervisning i språk-, läs- och skrivutveckling i förskolan handlar om att rikta stöd för utveckling inom läroplanens målområden i planerade situationer och i spontant uppkommen lek eller rutinsituation. Barn lär sig i och genom lek, och förskolans personal behöver kunna möta barn i leken och fånga upp och vidga deras intressen och erfarenheter. Förskolans språkfrämjande undervisning handlar också om att skapa förutsättningar för lärande och utvecklande situationer med ömsesidighet och gemensamt fokus mellan vuxna och barn, mellan barn och barn samt mellan barn och materiella ting och teknik (Eidevald, 2018).

Det har genomförts förhållandevis lite forskning kring hur förskollärare agerar och tar, eller får, sitt ansvar klargjort. En studie av Eriksson (2014) visade att förskollärares allt tydligare

ansvar genom ny skollag och revideringar i läroplan och allmänna råd är en känslig fråga för rektorer och medarbetare i förskola, utifrån en stark tradition att arbetslaget har ett gemensamt ansvar (se även Eidevald & Engdahl, 2018; Persson & Tallberg Broman, 2019). Förskolans tradition av att organiseras som en ”platt organisation”, där arbetsuppgifter och ansvar fördelas lika, har inneburit att skillnader mellan utbildningar och kompetens sällan synliggörs genom olika ansvar och roller, eller att de diskuterats. Rektor och förskollärare undviker därför ibland den typen av diskussioner, bland annat för att värna barnskötarnas yrkesstolthet (Eriksson, 2014). Fördelning av ansvar och arbetsuppgifter riskerar därmed att bygga på en idé om ett demokratiskt förhållningssätt, inte utifrån vem som har den högsta kompetensen, men också på *personers intresse och självskattade kompetens*, snarare än på formell utbildning och ansvar, för att upprätthålla en god relation i arbetslaget. Utifrån dessa resultat blir det synligt att förskollärare kan ha svårigheter att få, eller kunna ta, sitt pedagogiska ledarskap och ansvar så som det är definierat i skollag och läroplan, både att leda arbetslag och att ansvara för och bedriva undervisning i förskolan.

Språkets betydelse för utveckling och lärande

Språket är människans viktigaste redskap för att reflektera, kommunicera och lära. Med hjälp av språket kan vi tänka, tolka omvärlden, beskriva, förklara och argumentera. Förskolan har därför ett tydligt uppdrag att *utmana* och *stödja* barns språkutveckling (Skolverket, 2018). Skolinspektionens rapport (2018), visar att det ofta finns en god intention i språkarbetet på förskolor, men att det finns läroplansområden som är i behov av insatser för att förbättra kvaliteten – som exempelvis stöd för barn med annat modersmål. Bäst fungerade språkstödet enligt Skolinspektionens granskning, i förskolor där rektor varit tydlig med uppdraget, har förankrat strategier och riktlinjer och gett personalen stöd och tid för gemensam reflektion.

Stöd i det svenska språket är avgörande för framtida möjligheter för barn i Sverige, men forskning lyfter även fram vikten av språkutvecklande arbetssätt som möter samtliga språk i barngruppen samt att stöd i modersmål även gynnar utveckling i det svenska språket (Garcia & Wei, 2018; Kultii & Pramling, 2017b; Kultti, 2012). I socioekonomiskt utsatta områden är det vanligt att barn har ett annat modersmål än svenska. För dessa barn är det extra viktigt att få vara en del av en rik språkmiljö där de kan utvecklas så att de kan erövra förskolans och skolans kontext samt de krav som ställs för att klara av att bli en väl fungerande människa i det svenska samhället. Tyvärr tenderar förskolepersonal att istället förenkla sitt språk när de pratar med flerspråkiga barn.

Det finns ett samband mellan föräldrars engagemang och tillgången till skriftspråk i hemmet vilket har betydelse för barns tidiga språkutveckling (SOU 2018: 57). Föräldrar kan också engageras i barns tidiga språkutveckling genom muntligt berättande. Barn engageras av muntliga berättelser och även om berättelser innefattar nya och ibland svåra ord så förstår barnen berättelsen och minns många detaljer (Pihl, 2020). Forskning visar att lärare i förskolan kan stötta barns utveckling och lärande genom att bland annat berätta muntligt och läsa tillsammans med barnen varje dag på förskolan. Vidare stötts barns språkutveckling av höga förväntningar på barnen och när förskolans personal fungerar som språkliga förebilder. Förskolans personal främjar också barns språkutveckling genom att använda ett rikt och nyanserat språk, berätta många olika sorters berättelser och lyssna uppmärksammat till barnens egna berättelser. Det gäller såväl som när de berättar sagor som vardagsberättelser. Undervisning i hur man berättar sker bland annat genom att ställa för berättandet relevanta frågor (Pihl, 2020).

Förskolans verksamhet styrs av läroplanen och skollagen. I skollagen (2010:800) står det bland annat att “förskolan ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål” (10 §). Likaså säger förskolans läroplan (Skolverket, 2018) att “barn med annat modersmål än svenska ska ges möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål” (s. 9). Det ställer höga krav på förskollärares pedagogiska kompetens för att möta mångfalden barn i verksamheten (Lahdenperä, 2018). Förskolan ska vara en arena för både social och kulturell mångfald där undervisningen utgår från barns lika värde. Förskolan har ett särskilt ansvar att skydda och främja de nationella minoriteternas språk och kulturer (Skolverket, 2018). Barn som tillhör en nationell minoritet har rätt att lära sig, utveckla och använda sitt minoritetsspråk. Det finns emellertid en enspråkig norm i förskolan, där svenska språket dominerar (Björk-Willén, Gruber & Puskás, 2013; Kultti, 2012).

Det finns flera metoder för språklärande och utveckling som kan bli användbara redskap i förskolans arbete med flerspråkighet och nationella minoritetsspråk. För att synliggöra den språkliga och kulturella mångfald som finns i förskolan kan exempelvis *interkulturell pedagogik* vara ett framgångsrikt arbetssätt för språklärande och utveckling. Interkulturell pedagogik bygger på en lärprocess eller förhållningssätt där olikheter synliggörs för att berika varandra, samt där kultur ses som meningsbärande (Lahdenperä & Lorentz, 2010; Skans, 2011). Här blir samverkan med föräldrar en viktig resurs/pusselbit i barnens språk-, kunskap- och identitetsutveckling. Förskolan behöver ha en genomtänkt struktur för att samverka och

involvera föräldrar (Ljunggren, 2018). Genom att tid planeras för samverkan där föräldrar ges möjlighet att berätta om barnet och dess historia, skapas förutsättningar att bygga upp förtroende mellan personal och föräldrar samt att få en fördjupad kännedom om barnet. *Translanguaging* är ett förhållningssätt, där personal på ett medvetet sätt använder barns flerspråkighet som resurs i undervisningen, vilket innebär att barn ges möjlighet att använda alla sina språkliga resurser, både vid kommunikation med andra och för sitt eget inre tänkande i syfte att stärka deras lärande och identitet, samt för att bryta en enspråkig norm. Genom translanguaging ges barn möjlighet att samtala, visa sina kunskaper, lära och utvecklas på det eller de språk de väljer, vilket Garcia och Wei (2018) beskriver som barns rättighet för att delta i utbildningssammanhang. Undervisning bör därmed utgå från två viktiga principer, dels *social rättvisa* där samtliga språk i gruppen betraktas som likvärdiga, dels *social praktik* där fokus är att stärka det kunskapsrelaterade språket inom alla ämnen (Garcia & Wei, 2018). Dock beskriver Garcia och Wei att barn oftast inte uppmuntras att använda samtliga språk av vare sig föräldrar eller pedagoger.

Avhandlingen *Appar och agency: Barns interaktion med pekplattor i förskolan* av Petersen (2020) handlar om vilket handlingsutrymme barn får, och tar i aktiviteter med lärplattor. I avhandlingen framgår att pedagoger i förskola beskriver det största hindret för att arbeta med lärplattor på de språk som finns i barngruppen är att det saknas kunskap om, och bra utbud av, bra applikationer (appar). Dessutom finns ibland ett motstånd från föräldrar att arbeta med andra språk än svenska, vilket begränsar flerspråkiga barns delaktighet. Samtidigt konstaterade pedagogerna i studien att när de gavs möjlighet att använda pekplattor med flerspråkigt innehåll blev aktiviteten mer meningsfull för barnen, eftersom den inkluderade flera barns språk i undervisningen. Det är av stor vikt att personal i förskolan har kompetens att låta barn använda flera olika multimodala resurser⁶ och uppmuntrar dem att kommunicera på olika sätt och att barns alla resurser synliggörs och ses som lika värdefulla som majoritetsspråket (Petersen 2020).

Skolinspektionens rapport *Förskolans arbete med flerspråkiga barns språkutveckling* (2017) visar att personal i förskolan oftast ger flerspråkiga barn stöd i att utveckla svenska språket, men att det ofta saknas strategier eller kunskaper kring hur de ska utveckla barns alla språk. En slutsats är att rektor har en viktig roll i att ansvara och leda det flerspråkiga språkutvecklande arbetet så att det blir förankrat hos personalen i verksamheten. En annan

⁶ Multimodala resurser tar inte endast hänsyn till språk som tal och text utan människan använder andra sätt att kommunicera såsom gester, ljud, bilder och blickar.

viktig roll för rektorn är att avsätta tid för personalen för gemensam reflektion och erfarenhetsutbyte. I rapporten framkommer att flera förskolor hade fått kompetensutveckling, men personalen hade inte alltid fått tid att fördjupa sina kunskaper, vilket bidragit till att kompetensutvecklingen inte fått fäste eller önskad effekt på undervisning och förhållningssätt (Skolverket, 2017).

Kompetensutveckling i språk-, läs- och skrivutveckling har betydelse för hur personalen möter och interagerar tillsammans med barn i förskolan. I studier som jämför hur personal som fått kompetensutveckling agerar tillsammans med barn i förskolan jämfört med en grupp som inte fått kompetensutveckling (Girolametto, Weitzman & Greenberg, 2003; 2004) visar det sig att kompetensutveckling påverkar personalens förhållningssätt, förändrar deras språkbruk utvidgar samtal där de interagerar oftare tillsammans med barnen samt använder ett bredare ordförråd än tidigare. De grupper som fått kompetensutveckling i språkutvecklande arbetssätt erbjuder fler passande språkaktiviteter där vuxna är mer verbalt stöttande och effekten av fortbildningen blev att barnen ökade sitt ordförråd, samtalade och responderade mer på personalens öppna frågor samt kommunicerade mer med andra barn i gruppen. Enligt Lahdenperä och Lorentz (2010) är det emellertid inte alltid lätt för lärare att vidga sina kulturella referensramar utan formaliserat stöd, som workshops, handledning eller samtal och reflektionstid med kollegor där de "stöter och blöter" och bearbetar sina föreställningar och ibland förutfattade meningar.

Sammantaget visar ovanstående resonemang vikten av förskollärares kompetens i att kunna anpassa undervisning av språkutvecklande arbetssätt som möter samtliga språk i barngruppen samt vikten av att etablera en god samverkan och involvera föräldrar för att gynna barnens språk-, kunskap- och identitetsutveckling. Vidare lyfter ovanstående argumentation vikten av kompetensutveckling för att förändra undervisning och förhållningssätt.

Kompetensutveckling

För att skapa förutsättningar för personal i förskolan att utveckla pedagogiska relationer och pedagogisk medvetenhet har kompetensutveckling med fokus på undervisning en viktig roll. Återkommande kompetensutveckling möjliggör för förskolans personal att öka sitt engagemang och erövra fördjupad förståelse för uppdraget (Nasiopoulou, 2020; Vetenskapsrådet, 2015a). Kompetensutveckling skapar möjligheter att läsa och ta del av forskning samt kunna omsätta teori och forskning till det egna arbetet i praktiken (Albæk

Nielsen & Nygård Christoffersen, 2009) men också möjlighet till dokumentation, analys, reflektion och granskning av den egna verksamheten. Dokumentation behövs för att skapa ett kollektivt minne som kan hjälpa till att utveckla och fördjupa förmågan att arbeta på vetenskaplig grund och beprövad efterenhet. Det är viktigt att betona vikten av att utbildning ska bygga på både vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström, 2013). Både förskollärare och skolledare saknar kontakt med forskning och forskare som stöd för en förskola på vetenskaplig grund enligt Arnqvist och Blossing (2012). Författarna hävdar också att samverkan mellan akademi och skola kan möjliggöra att båda parterna utvecklas. De föreslår att en forskarutbildad person inom förskola kan fungera som en bro mellan de båda praktikerna. Den forskarutbildade personen kan motverka dels för stort fokus på individuellt lärande i utvecklingsarbetet, dels för stort fokus på organisationen i sin helhet. Syftet är att utveckla undervisningen för alla barns möjligheter att lära och utvecklas och att sprida framgångsrika arbetssätt. Exempel på en forskarutbildad person kan vara en lektor som genom sin specialkompetens kan arbeta för en förskola som vilar på en vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet (Skolverket, 2020a). Det är inte enbart förskollärarnas, rektorernas eller huvudmännens ansvar att utveckla en förskola på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Det är förskollärarnas och forskarnas gemensamma ansvar, vilket kan beskrivas som att forskare behöver utveckla praktiklitteracitet och lärare behöver utveckla forskningslitteracitet (Skolverket, 2020a).

Nasiopoulou (2020) argumenterar för att professionella kompetensutvecklingsinsatser behöver baseras på frågeställningar som är relevanta och aktuella för den egna verksamheten, vilket hon beskriver bidrar till högre kvalitet och förbättrade arbetsvillkor. Vikten och behovet av att personal ska erbjudas kontinuerlig kompetensutveckling kopplas samman med att verka för social jämlikhet men kan också skapa särskilda kvalitetsvinster, genom gemensamt fokus på uppdraget (Nasiopoulou, 2020; Norling, 2015; Vetenskapsrådet, 2012a). Genom att se över skillnader mellan kommuner och områden, vad gäller resursfördelning till kompetensutveckling, kan likvärdigheten ökas – och därmed också kvaliteten (Vetenskapsrådet, 2015a). Utifrån dessa resonemang behöver frågor ställas om vem som avgör behovet, innehållet och formen av kompetensutveckling.

Skolinspektionens (2012, 2018) granskning om vad fortbildning kan bidra till, visar att insatser inte alltid följs upp eller diskuteras vidare, varken av arbetslag eller rektorer och därför inte självklart leder till utveckling av verksamheten. Det är ofta ett fåtal av personalen i ett arbetslag som erbjuds fortbildning. Syftet är att de fåtal som deltar på fortbildning sedan ska

komma tillbaka och förmedla kunskapsinnehåll till övrig personal. Emellertid har det visat sig vara svårt för enskilda personer att förmedla kunskapsinnehåll. Därmed leder det inte till någon högre grad av förändring i arbetssätt eller undervisning i den egna praktiken om kompetensutvecklingen inte innefattar flera i arbetslaget eller på förskolan. Kompetensutvecklingen blir i dessa fall ett individuellt lärande utan att omvandlas till gemensamma kunskaper och nya arbetssätt (Larsson & Löwstedt, 2010) och de medarbetare som inte deltar i kompetensutveckling visar ibland ointresse av att ta del av dess kunskapsinnehåll (Nilsson, 2006). Dessutom kan fortbildning bli en stressfaktor i sig om inte personalen upplever att deras arbetssituation beaktas (Larsson & Löwstedt, 2010). Det kan påverka motivationen och viljan att delta på fortbildning. Skolinspektionen (2018) betonar att rektorer och huvudmän behöver ta ett tydligt ansvar för att kompetensutveckling följs upp och utvärderas.

För att fortbildning och kompetensutveckling ska etableras i verksamheten behöver den bestå av både formellt- och informellt lärande (Larsson & Löwstedt, 2010). Det formella lärandet baseras ofta på att överföra kunskaper och teorier som är skilda från sammanhanget där arbetsuppgifterna utförs. Det informella lärandet, eller det erfarenhetsbaserade lärandet, sker och utvecklas i samarbete med kollegor där de utför sina arbetsuppgifter. Enligt Larsson och Löwstedt (2010) kan inte det formella eller det informella lärandet stå på egna ben utan båda behövs för att praktiken ska förändras. Det behövs dessutom en systematisk uppföljning och utvärdering för att vidga lärandet och kompetensen, som kan leda till ett förändrat arbetssätt hos lärarna så det inte blir kunskap som lagras inom individen och inte sker i ett organiserat samspel (Larsson, & Löwstedt, 2010). Detta samstämmer även med Skolverkets (2020b) slutsats om hur rektorer tenderar att belysa vikten av det kollegiala lärandet⁷, men inte lika mycket det formella lärandet. Skolverket påvisar att båda behövs och berikar varandra.

Förskolan genomgår många förändringar, dels organisatoriskt, dels gällande nya skrivningar i styrdokument. Utifrån det finns förvånansvärt lite forskning om förskolans ledning, både på övergripande plan och i hur enskilda förskolor organiserar sitt arbete för att genomföra uppdraget (Vetenskapsrådet, 2015b). I en studie av skolors förbättringsarbete konstaterar Blossing (2003) att skolledaren har en begränsad roll i utvecklingsarbetet, rektor beskrivs vara ”målhävare” snarare än ”uppfinnare”. Utvecklingsarbetet sågs i studien ofta vara en angelägenhet för ett fåtal utvalda lärare och inte hela arbetslag. Lärarkulturen har beskrivits

⁷Kollegialt lärande är en sammanfattande term för olika former av professionsutveckling där kollegor genom strukturerat samarbete tillägnar sig kunskap i den dagliga praktiken.

som ”görare”, oftast utan koppling till mål, detta görande har inte heller bidragit till kollektiv kunskap. Samtal om mål och visioner har enligt Blossing å andra sidan brett ut sig på bekostnad av handlingar i undervisningen. För framgångsrik skolförbättring behöver lärare växelvis pröva sig fram för att hitta nya sätt att undervisa samt diskutera med kollegor och skolledare om mål och visioner och utfallet av undervisningen.

Sammantaget visar tidigare studier, som redogörs för ovan, att det finns många aspekter att ta i beaktning då riktade kompetensutvecklingsinsatser planeras och erbjuds till personal i förskolan. Framför allt betonas vikten av att all kompetensutveckling ska ta sin utgångspunkt i barns behov och barns perspektiv samt nationella styrdokument. En annan viktig aspekt är att kompetensutvecklingsinsatser behövs för att kunna utveckla verksamhetens kvalitet, dels genom systematisk uppföljning och utvärdering av verksamhetens innehåll, dels genom vetenskapligt grundat stöd och beprövad erfarenhet. Utvecklingsarbete tar tid och att framförallt huvudman och rektor har ansvar för att kompetensutvecklingsinsatser blir en del av långsiktigt förbättringsarbete.

Genomförande av datainsamling och analys

I denna del beskrivs utgångspunkter och tillvägagångssätt för kartläggningen och analysen av språkfrämjande insatser. Inledningsvis beskrivs urval, därefter beskrivs analys av data.

Urval

År 2018 övergick ansvaret för förskoleverksamheten i Göteborg från tio stadsdelsnämnder till en facknämnd. Behovet av att samla kunskap om tidigare och pågående språkutvecklande insatser blev synligt i och med denna omorganisation. Utifrån ett tjänsteutlåtande (dnr N608-0121/18) med inventering av pågående kända språkinsatser gick kompletterande frågor ut i organisationen om vilka eventuellt ytterligare språkfrämjande insatser som genomförts.⁸

Tillgänglig dokumentation som beskriver, och i några fall utvärderar, insatser har samlats och kompletterats med intervjuer och enkäter i de fall det saknas beskrivningar av insatserna eller utvärderingar av dess effekter. Intervjuer genomfördes april-juni 2020 och tog ca 1 timme per intervju och enkäter skickades ut under augusti. Sammanlagt intervjuades elva personer och två kompletterande enkäter skickades ut.

Tabell 1 beskriver kortfattat insatserna, syftet, vilka eventuella antaganden de vilar på, under vilken period de varit aktiva, vilken befintlig dokumentation som har funnits att tillgå, vilken kompletterande datainsamling (enkäter och intervjuer) som genomförts, strukturella förutsättningar samt i vilket eller vilka områden som de genomförts:

⁸ Reflekterande högläsning samt Skolverkets utbildning för språk-,läs- och skrivutvecklare i förskola lades till i listan.

Insats	Syfte	Antaganden/ teori	Period	Befintlig dokumentation	Kompletterande enkäter/ intervjuer	Struktur	Omfattning	Utbildnings område
Språk och kunskapsutvecklande arbetssätt (SOKA)	Öka och få fördjupad förståelse för språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt samt att omsätta teori till praktik bland rektorer och pedagoger, samt stärka det egna områdets kompetensförsörjning Öka och få fördjupad språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt i ett flerspråkighetsperspektiv	Sociokulturellt perspektiv samt Hallidays systematiska funktionella språkteori	2017–2019, Processtödjare har därefter arbetat vidare i sina områden	Utvärderingar från rektor, processtödjare och arbetslag	Intervju med utvecklingsledare samt fem centrala processtödjare	Lokala processtödjare 0–20%. Centrala processtödjare 40%	26 deltagande förskolor	Öster
Reflekterande högläsning	Öka och få fördjupad kunskap och fler verktyg i att, samt få en fördjupad förståelse för språk och kunskapsutvecklande arbetssätt, utifrån skönlitterära bilderböcker, stötta barn i samtal och lyssnande samt att ge fördjupad förståelse för innehåll i berättande texter och utveckla läslust	Sociokulturellt perspektiv	1–2 omgångar per termin. Tre heldagar per omgång	Utvärdering av två kursomgångar, ca 35 pedagoger per omgång		Vikarier ersätter personals frånvaro	Två omgångar genomförda HT19 och VT20 med 35 deltagare per omgång. Ytterligare en omgång pågår med start HT20 med 15 deltagare	Alla fyra utbildningsområden
Muntligt berättande	Utveckling av barns språk, litteracitet och sociala resonemang genom berättelser med en underliggande psykologi samt genom resonemang om varför det sker som sker	Sociokulturellt perspektiv	Sedan 2013–2018	Rapport/artiklar			En förskola med tre avdelningar	Öster
Läs hjärta förskola	Utveckling av metoder och arbetssätt där bibliotek och förskolor samverkar för att främja barns tidiga språkutveckling		2017 - ff	Enkäter av deltagande personal och vårdnadshavare		Handledare 10–20 %	35 bibliotekarier samverkat med totalt har 162 pedagoger i förskola	Alla utbildningsområden
Barns språk och välbefinnande	Forskningsprojekt med syfte att genom egna analyser öka kunskap om teori om lärande och utveckling, med fokus på lärande av flera språk och samverkan med föräldrar	Sociokulturellt perspektiv	Projekt 2016	Rapport av forskningsprojektet	Intervju av rektorer		Sammanlagt fem förskolor samt pedagogisk omsorg i området	Hisingen
Läslifvet	Skapa goda förutsättningar för utveckling av barns språk-, läs- och skrivförmåga genom fördjupade kunskaper hos personal i språk-, läs- och skrivutveckling genom vetenskapliga artiklar och kollegiala samtal om forskning, vetenskapliga metoder och beprövade arbetssätt	Aktuell forskning	Startade 2017. Modulerna genomförs oftast under en termin eller under ett helt läsår (rektor avgör hur lång tid personalen ska arbeta med varje modul)	Två delrapporter samt utvärdering av handledare i Göteborgs stad	Intervju utvecklingsledare	Handledare 10–20 %	54 handledare fördelat på 51 förskolor	Alla utbildningsområden
Polyglutt	Appen Polyglutt är en flerspråkig digital inläsningstjänst av bilderböcker	Bilderböckerna som ingår beskrivs vara valda med koppling till läroplanen samt för att nå hela åldersspannet av barn som går i förskolan	Upphandlad 2019–2020	Pågår skrivning av artikel/rapport	Intervju med Malin Nilsen		Alla förskolor har tillgång till Polyglutt i Göteborgs stad	Alla utbildningsområden
Specialutbildning barnskötare med inriktning språk	Fortbildning för barnskötare för att bredda och fördjupa kunskaper om barns lärande och språkutveckling samt få fler verktyg och metoder som utvecklar undervisningen i förskolan	Aktuell forskning	Fyra terminer på halvfart, ger vid genomförd utbildning 200 YH-poäng	Utvärderingar från två omgångar	Kompletterande enkät	20% nedsättning i tjänst för deltagarna	VT 19, ca 16 personer. HT20 ca 18 personer	Alla utbildningsområden

Insats	Syfte	Antaganden/ teori	Period	Befintlig dokumentation	Kompletterande enkäter/ intervjuer	Struktur	Omfattning	Utbildnings område
Kurs i yrkesspråk för flerspråkig personal	Fortbildning för personal med svenska som andraspråk i yrkesspråk på svenska. Syfte att öka förståelse kring uppdraget, ge redskap för kommunikation och aktivt deltagande i arbetsliv samt språkutvecklande arbetssätt i förskolan	Aktuell forskning	En termin, 15 tillfällen		Kompletterande enkät	20% nedsättning i tjänst för deltagarna	Sammanlagt har 31 personer gått utbildningen sedan start.	Alla utbildningsområden
Samverkan för bästa skola	Fortbildning för är att utveckla stärka medverkande förskolor i arbetet med att utveckla utbildningen utifrån deras behov. Genom att utveckla undervisningens kvalitet i medverkande förskolor och skolor så förväntas kunskapsresultaten höjas och likvärdigheten öka. Regeringen uppdrar åt Skolverket att i dialog med huvudmän fortsatt genomföra insatser i syfte att höja kunskapsresultaten i skolan samt ökamåluppfyllelse i förskolan	Dialogbaserat arbetssätt utifrån aktuell forskning	Maj 2018 och tre år framåt				Fem förskolor med respektive rektorer	Öster, Hisingen
Språkkartläggning av 4-5 åringar	Språkkartläggningen syfte är att analysera vilka språkliga miljöer som barnen i förskolorna befinner sig i och därigenom utveckla medvetenheten om betydelsen för barnens språkutveckling samt vikten av personalens förhållningssätt och interaktion	Cummins teorier om flerspråkighet och Tuomelas fem språk principer	Projekt 2017	Rapport	Intervju med rektorer	Styrgrupp med fyra rektorer en verksamhetsutvecklare, en specialpedagog och IKT-utvecklare	274 barn kartlades	Hisingen
Insatser riktade mot nationella minoritetsspråk	Förbättra tillgången till och kvaliteten i Göteborgs Stads tvåspråkiga verksamheter	Bygger på lagkrav och Styrdokument: Skollagen, Språklagen, Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk och förskolans läroplan	2019–2021	Interna uppföljningar och enkäter som undersökt behoven i profilmförskolor med utbildning på minoritetsspråk		En finskspråkig ambulerande förskollärare på heltid. Stöd från två utvecklingsledare på förskoleförvaltningen	Fyra profilmförskolor	Alla utbildningsområden
Språk-, läs-, och skrivutvecklare	En språk-, läs- och skrivutvecklare ska bidra till en hållbar och långsiktig struktur för alla barns språkliga och kommunikativa utveckling och ge huvudmän och rektorer stöd i det systematiska kvalitetsarbetet.	Aktuell forskning och Skolverkets stödmaterial	2017 – ff Utbildningen består av totalt åtta utbildningsdagar fördelade på fyra tillfällen under läsåret	Utvärdering från 2017–2018 då flertalet deltagare kom från Göteborgs stad		Vikarieersättning vid utbildning	Ca 30 i Göteborgs stad	Alla utbildningsområden

Analysmodell

Analysen av genomförda och pågående språkfrämjande insatser i Göteborgs Stads förskolor syftar till att, i de fall det är möjligt, dra slutsatser av vilka eventuella effekter dessa insatser har gett. Dels i relation till befintliga beskrivningar och utvärderingar samt kompletterande intervjuer och enkäter, dels i relation till forskning. Begreppet effekter (konsekvenser) ska i detta sammanhang ses som aktiviteter, förändrade förhållningssätt eller miljöer i förskolans

utbildning och undervisning som ger förbättrat och reellt stöd, under omsorgsfulla och lekfulla former, för barns utveckling och lärande i språk.

Genom en kvalitativ innehållsanalys av de skrivna och transkriberade texterna (enkäter, intervjuer samt utvärderingar) har de systematiskt beskrivits (Bergström & Boréus, 2012; Bryman, 2011) genom 1) problemformulering, 2) genomgång av texterna, urvalsmetod, tolkning och analys (May, 2001). I ett första steg samlades och sammanställdes befintliga dokumentationer genom att beskriva *innehållet*, det vill säga det centrala och väsentliga i utvärderingarna och intervjuerna/enkäterna. I nästa steg togs beslut om vilka *ytterligare kompletteringar* som behövde göras i form av intervjuer eller enkäter. Intervjufrågor och enkäter konstruerades och genomfördes, för att sedan transkriberas och sammanställas. Dessa intervjuer och enkäter analyserades tillsammans med befintliga utvärderingar för att utskilja mönster, likheter och skillnader i varje insats.

De mönster som bland annat framträdde var att de flesta insatser var riktade mot att höja kompetensen hos förskolans personal och de omfattade både förskollärare, barnskötare och personal med annan utbildning. Andra mönster som framträdde var att kompetensutvecklingsinsatser oftast har likvärdiga upplägg/genomförande, genom att 1) läsa forskning enskilt, 2) diskutera forskningen kollegialt och planera aktiviteter, 3) genomföra planerade aktiviteter i verksamheten, som sedan 4) blir ett underlag för vidare diskussion. Andra framträdande mönster är att flerspråkighetsperspektivet, ledarskap och samverkan med föräldrar är relativt osynligt i insatserna, liksom en genomtänkt organisering som inkluderar och förutsätter stöttning och engagemang i hela styr och stödkedjan. Fortbildningarnas tidslängd, i vilken omfattning insatser utgår från aktuell forskning eller vilka möjligheter som finns till nyckelpersoner som möjliggör att insatsen hålls vid liv exempelvis genom handledning varierade stort mellan olika insatser.

I resultatet nedan beskrivs insatserna med utgångspunkt i befintlig dokumentation samt kompletterande intervjuer och enkäter. Först ges en kort beskrivning av vad det är för insats sedan vilka förtjänster samt utvecklingsområden som deltagare upplevt och beskrivit. Därefter följer nästa del under rubriken *Sammanfattande analys av språkinsatser* där framträdande mönster, likheter och olikheter i insatserna beskrivs och analyseras utifrån aktuell forskning.

Resultat

Varje insats beskrivs under denna rubrik utifrån en sammanfattning av tillvägagångssätt, upplägg och insatsens eventuella effekter utifrån utvärderingar och/eller intervjuer och enkäter. Dessutom ges en kortfattad beskrivning av utvärdering av insatserna, deras upplevda förtjänster och utvecklingsområden vilket beskrivs av deltagare i dokumentation och kompletterande intervjuer och enkäter.

Läslyftet förskola

Läslyftet mot förskolan är en statlig kompetensutvecklingsinsats i språk-, läs- och skrivutveckling baserad på aktuell forskning. Rektor utser förskollärare att leda det kollegiala lärandet. Dessa förskollärare läser en handledarutbildning och för detta kan rektor söka statsbidrag. Handledarnas uppgift är att ansvara och driva kompetensutvecklingen lokalt på den egna förskolan eller område, tätt knutet till det dagliga arbetet på förskolan. Genomförandet baseras på att deltagarna förbereder sig genom att läsa in material, som forskningsartiklar, och titta på filmer kopplade till den aktuella delen, sedan diskuteras dessa med kollegor. Därefter genomför deltagarna en planerad aktivitet i den egna praktiken för att i ett sista steg tillsammans diskutera resultatet av undervisningsaktiviteten.

Vad har utvärderingar visat?

Utvärderingar visar att läslyftet bidragit till att förskolepersonalens pedagogiska medvetenhet har ökat. Deltagarna har fått mer kunskap om barns språkutveckling men också en fördjupad samarbetskultur och en stark gemensamhetskänsla i arbetslaget. De kollegiala samtalen beskrivs ha bidragit till att pedagogerna diskuterar begrepp, får utmaningar och tips och idéer kring förändringar i verksamheten.

De effekter som syns i undervisningen är att pedagogerna planerar och reflekterar mer kring sin undervisning. Läsning och boksamtal sker oftare liksom samtal i både lek och planerade och oplanerade aktiviteter under dagen i förskolan. Lärmiljöer beskrivs ha förändrats till att bli mer utforskande och mindre styrande. Exempelvis beskrivs barnen fått mer utrymme för utforskande. Effekter i barngruppen beskrivs som att barns erfarenheter har vidgats. Barns lärande beskrivs i termer av att de samtalar mer, visar mer nyfikenhet, intresse, upprepar ord och begrepp de möter samt att de söker ny kunskap och fler utmaningar. Deltagarna uppskattar upplägget och att fortbildningen r över en längre tid. Om hela arbetslag deltar i läslyftet bidrar

det till att alla känner sig delaktiga och ansvarar för det språkutvecklande arbetet i förskolan. Handledarnas roll beskrivs som betydelsefull för att leda, utveckla och att de kollegiala samtalen utmanar och leder till reflektioner och utveckling.

Utvärderingarna visar även att deltagandet kan leda till stress på grund av tidsbrist, vikariebrist samt att det kan pågå andra fortbildningsinsatser samtidigt. Handledare uttrycker en önskan om att vara flera i sitt uppdrag i samma område, vilket enligt dem skulle skapa bättre möjligheter att diskutera upplägg, idéer och funderingar tillsammans. Deltagare med annat modersmål än svenska beskriver utmaningar att förstå texterna och kritik förs fram mot att material och metoder framför allt riktas mot de äldre förskolebarnen. Modulerna är väl förankrade i vetenskapliga artiklar men upplevs av vissa som något för kortfattade, de saknade fördjupning och förslag på hur arbetssättet kan utvecklas och dokumenteras för att få syn på barns lärande, speciellt kring arbete med flerspråkighet.

Samverkan för bästa skola

Regeringen har gett i uppdrag åt Skolverket att i dialog med huvudmän genomföra insatser i syfte att höja kunskapsresultaten samt öka måluppfyllelsen i skolan. Insatser ska även riktas till förskoleenheter som har svåra förutsättningar vilket bedöms utifrån bland annat statistik över personalens utbildningsnivå och barnens familjebakgrund. Skolverket gör en bedömning av vilka förskoleenheter som ska prioriteras för deltagande i satsningen. Göteborgs Stad blev tillfrågade och tackade ja till samarbetet. Genom att utveckla undervisningens kvalitet i medverkande förskolor och skolor så förväntas kunskapsresultaten höjas och likvärdigheten öka. I Göteborg deltar fem rektorer och deras förskolor. Samtliga av dessa har valt att utveckla systematiken i kvalitetsarbetet med inriktning mot språk och kunskapsutvecklande arbetssätt. Utbildningsinsatser i samarbete med Mittuniversitetet pågår.

Vad har utvärderingar visat?

Det finns inga utvärderingar ännu som visar vilka eventuella effekter denna insatt getts för barns språk- och skrivutveckling.

Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt

Utvecklingsinsatsen Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt i förskolan (SOKA) vänder sig till utbildningschefer (UC), rektorer, hela arbetslag och utvalda processtödjare med särskilt

utvecklingsuppdrag i utbildningsområde Öster. Av de lokala processtödjarna på förskolor valdes sex ut för att stärka organisationen i den egna kompetensförsörjningen. Lokala processtödjare ansvarar för genomgång inför och efter varje utbildningsdag samt ansvarar för planering och dokumentation före och efter träffar med kollegor. Arbetslaget erbjuds stöttning i att bedriva långsiktigt och hållbart utvecklingsarbete som förväntas bli en del av det systematiska kvalitetsarbetet

Utbildningsdagarnas upplägg baseras dels på genomgång av forskning och arbetssätt, dels på kollegiala samtal där deltagarna förväntas delge varandra tankar och idéer utifrån vad de läst mellan träffarna, dels utifrån de uppgifter de genomfört i praktiken. Då insatsen påbörjades innan förskoleförvaltningen bildades, fanns en uttalad överenskommelse i stadsdelen, att inte påbörja fler språkutvecklande insatser parallellt med SOKA. I nuvarande organisation finns ingen sådan överenskommelse.

Vad har utvärderingar visat?

Av utvärderingar framkommer vikten av att utbildningsinsatsen är långsiktig och att hela styrkedjan ingår för att kunna skapa förutsättningar för förändring och hållbarhet i verksamheten. När samtliga i arbetslaget läser samma litteratur, genomför gemensamma planerade uppgifter i den egna praktiken som de sedan får diskutera kollegialt, beskrivs det som att det ökar förutsättningar till förbättringar i verksamheten.

Fortbildningen har enligt deltagarna bidragit till ett förändrat förhållningssätt genom utvecklad och fördjupad förståelse kring lärsituationer och medvetenhet om barns språkutveckling. De beskrivs också ha bidragit till ett utvecklat professionsspråk som personalen delar men också metoder/verktyg att samtala om undervisning utifrån läroplanen, vilket bidragit till att det systematiska kvalitetsarbetet blivit mer levande i förändringsarbetet. Styrkor som lyfts är att dokumentation görs på ett mer medvetet sätt, kopplad till aktiviteter och teman. Exempel på verktyg i dokumentation beskrivs vara genom filmning och användning av matriser utifrån uppsatta läroplansmål.

Effekter för barns lärande beskrivs i termer av att deras ordförråd ökat, att barnen visar ett större intresse att samtala, lyssna och ställa fler frågor till både vuxna och andra barn. Intresset för böcker beskrivs ha ökat hos barnen, vilket leder till att läsning får mer utrymme samt att föräldrar blivit mer involverade och läser mer tillsammans med sina barn hemma.

I utvärderingarna framkommer också att deltagarna ibland upplever stress och tidsbrist att delta i insatsen. En annan aspekt som lyfts är att fortbildningen styrs av budgetår, vilket bidrar till att processtödarna känner stress och osäkerhet om fortbildningen kommer fortsätta efter årsskifte. Ytterligare utmaningar som beskrivs är deltagande i insatsen vid vikariebrist, personalbyte eller rektorsbyte. Deltagarna beskriver vidare att de ges olika villkor för att delta i fortbildningen. Arbetslag har kommit olika långt i processen och det beskrivs som att det finns otydliga förväntningar på personalen. Vidare lyfts att personal har olika barnsyn samt att processtödarna har varierade förutsättningar. Utvärderingarna visar att flerspråkighetsperspektivet och föräldrasamverkan inte bearbetas tillräckligt under fortbildningen.

Barns språk och välbefinnande

Västra Götalandsregionen/avdelning folkhälsa har, tillsammans med Göteborgs Universitet (Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande), genomfört insatsen som benämns *Barns välbefinnande och lärande i förskolan*. Kompetensutvecklingsinsatsen har riktats till förskolepersonal i Göteborgs Stad samt i ytterligare fyra kommuner. Från Göteborgs Stad deltog fem förskolor i dåvarande Västra Hisingen. Inför insatsen genomfördes en pilotstudie i fem kommuner i Västra götalandregionen. Resultaten visar bland annat att majoriteten av deltagande pedagoger i pilotstudien var flerspråkiga, men att deras språkkunskaper inte togs tillvara i verksamheten på ett systematiskt sätt (Kultti, Pramling Samuelsson & Harju-Luukkainen, 2016). Områden som rapporten pekar ut som viktiga att arbeta vidare med är att identifiera barn som inte deltar i högläsning, varken i hemmet eller förskolan, och rikta särskilda insatser till dem. Detsamma gäller de barn som inte har tillgång till digital teknik och som inte ges möjlighet att lära sig sina språk på förskolan. Beslutsfattare i kommunen beskrivs inte ha tillräckliga kunskaper om lärande och utveckling av och på flera språk.

Rektorerna på de berörda enheterna valde ut nyckelpersoner som skulle delta i nätverk och driva utvecklingsarbetet på sina förskolor. Vid nätverksträffarna ledde en forskare samtal utifrån en bok som tar upp flerspråkighetsperspektiv och vikten av att lyssna till barn och föräldrars berättelser. Deltagarna fick sedan kollegialt diskutera de frågor som finns utformade i boken samt genomföra praktiska uppgifter att pröva i sin egen verksamhet. I efterföljande nätverksträff reflekterades utifrån hur aktiviteterna hade gått och deltagarna fick handledning från forskaren. Därefter genomförde deltagarna aktiviteterna igen. Insatsen innefattade öppna föreläsningar som samtliga deltagande förskolor fick ta del av.

Vad har utvärderingar visat?

En effekt som rektorer beskriver att insatsen gett är att deltagande förskolepersonal fått ett tydligare fokus på den egna professionens betydelse för barns lärande. Exempelvis beskrivs högläsning innan fortbildningen ha varit en aktivitet inför barnens vila men har idag blivit ett sätt att undervisa för att utveckla barns språk (svenska och modersmål). Framgångsfaktorer som rektorerna lyfter för barns språkutveckling är vikten av samverkan med föräldrar. Exempelvis beskrivs insatsen bidragit till att förhållningssätt har förändrats i samverkan med föräldrar där både föräldrar och personal visar mer nyfikenhet och öppenhet mot varandra för att stödja barnets utveckling och lärande. Utmaningar som rektorerna nämner är att de saknar stöd och respons ”uppifrån”, utan att vidare definiera vilket stöd det handlar om eller på vilken nivå detta stöd skulle behövas. Orsak till avsaknad av stöd beskrivs vara att förskoleförvaltningen under denna tid genomgick en omfattande omorganisation samt att chefer eller andra nyckelpersoner slutat eller varit sjukskrivna.

Rektorerna poängterar vikten av att som rektor hålla i och hålla ut det språkutvecklande arbetet. I rektorernas svar framkommer att de under denna insats också deltog i flera andra kompetensutvecklingsinsatser. De beskrev att de olika insatserna ledde till synergier, en insats synliggjorde behov av ytterligare kompetens och så vidare.

Specialistutbildad barnskötare med inriktning språk

Utbildningen anordnas av yrkeshögskolan och riktas till barnskötare som vill vidareutveckla sina kunskaper i barns språkutveckling. Fortbildningen syftar till att barnskötare ska bli mer förtrogna med mål och riktlinjer i läroplanen samt få en djupare förståelse för värdegrundsarbete och systematiskt kvalitetsarbete. Dessutom ska fortbildningen bidra till kompetens i pedagogiskt ledarskap och hur barnskötare driver kollegiala lärprocesser samt hur de håller igång utvecklingsarbete. Upplägget på utbildningen varierar och varvar mellan föreläsningar, seminarium, studiebesök, olika projektarbeten samt genomförande av lärande i praktiken (LIA). Barnskötarna arbetar parallellt med studierna.

Vad har utvärderingar visat?

Utvärderingar av utbildningen visar att deltagarna i hög grad instämmer med att de genererat nya kunskaper som motsvarar arbetsmarknadens behov och krav, att genomförande och upplägg fungerat väl samt att utbildningens innehåll varit relevant i förhållande till målen.

Sammantaget visar utvärderingarna att deltagarna är nöjda med utbildningen i sin helhet. De svar (11 av 14) på den kompletterande enkäten som kom in visar att majoriteten av deltagarna upplever en kunskaphöjning, dels ökade kunskaper baserat på forskning och teorier, dels kunskaper om hur man omsätter läroplansmål till praktiken samt ökad motivation och glädje i det praktiska arbetet. Utbildningen beskrivs ge en bredd av kunskaper som informations- och kommunikationsteknik (IKT), lekteorier, genus, likabehandling, integration och lekmiljöer utifrån ett språkutvecklande perspektiv. Styrkor som lyfts är att få diskutera kollegialt med andra deltagare, givande och relevant kurslitteratur, grupparbeten och att få ta del av hur andra pedagoger tänker, gör och har det i olika områden i staden. Ytterligare styrkor som utbildningen bidrar, enligt utvärderingarna, till är att yrkesrollen stärkts, både personligt och i förhållande till diskussioner med förskollärarna, det vill säga de har utvecklat en förmåga som gör att de kompletterar förskollärare i deras uppdrag om undervisning i förskolan. Deltagarna beskriver att utbildningen bidragit till den egna yrkesrollen och att de efteråt arbetar mer språkinriktat, samt att de diskuterar mer kring lärmiljöer, vilka böcker som bör finnas samt hur de läser dem och hur de kan möta barn med olika språknivåer.

Utmaningar som framkommer är att fortbildningen inte synliggörs tillräckligt så fler barnskötare kan gå den. En del kurser upplevs för korta och önskas vara längre för att kunna fördjupa sig ännu mer. Vidare visar svaren att fler praktiska moment är önskvärt, liksom studiebesök på andra förskolor. Uppgifter som att skriva rapporter och att läsa litteratur beskrivs av vissa som svåra, med förklaring att det var längesedan några av dem tidigare studerade.

Läs hjärta förskola

Läs hjärta förskola är en läsfrämjande insats i samverkan med folkbiblioteken i Göteborgs Stad. Satsningen har utvecklats som en del av mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn*, som ska stödja stadens jämlikhetsarbete med fokus på barn och unga genom att mobilisera för barns språk- och läsutveckling. Eftersom tidiga läs- och berättarupplevelser har stor betydelse för barns språkutveckling, ses det som betydelsefullt att vuxna runt barnet får en ökad kunskap och medvetenhet angående vikten av läs- och berättarstunder. Förskolans personal har erbjudits ett studiecirkelupplägg som syftar till ökad kunskap och medvetenhet genom teoretiska och praktiska moment. Deltagarna i insatsen har tagit del av olika verktyg och metoder som antas uppmuntra och inspirera barn på förskolorna och inom biblioteksverksamheten, men även

inspirera vuxna runt barnen till att känna lust för böcker, berättelser och läsning. Det har även ingått praktisk tillämpning, regelbunden återkoppling och erfarenhetsutbyte.

Vad har utvärderingar visat?

Enkätsvaren ger att tiden som pedagogerna uppger att de lägger på att läsa med barnen har ökat efter denna insats. Bibliotekarierna uttrycker att de genom samverkan med förskolor fått en ökad kunskap och förståelse för förskolornas arbete, och att det på så vis blir lättare att stötta förskolorna i exempelvis val av litteratur. Förskolans personal uttrycker att de fått god hjälp och bättre kontakt med bibliotekarierna och att de uppskattar att ta del av deras kunskaper. Majoriteten av föräldrarna som svarat på enkäten beskriver att de fått mer kunskap om hur de kan främja barnens läsning och att de läser mer hemma för sina barn, varje dag eller nästan varje dag efter att de genom projektet fått information om läsningens betydelse för barns språkutveckling. De flesta uttrycker att barnens nyfikenhet kring böcker och läsning har förändrats (både hur mycket och på vilket sätt föräldrarna läser) sedan förskolan började satsa på språk och läsning.

I intervjuer med bibliotekarier framkom att deras upplevelse är att huvudmännen/ledningen inte alltid varit tydliga vad gäller de förutsättningar som finns och den tid som är öronmärkt för denna satsning. De uttryckte en besvikelse dels över att det inte funnits tydliga riktlinjer från ledningen angående tidsaspekten, både för förskolan och biblioteken, dels att de upplevt en ojämlikhet genom att förutsättningarna för enskilda bibliotek hade varit olika. De efterlyste mer stöd från ledningen för att skapa en likvärdighet och tydliga förutsättningar som gäller för alla. Det är dock oklart vad de menar med ledningen, om det är närmsta chef, någon annan del av förvaltningen eller annan samarbetsparts förvaltning.

Muntligt berättande i förskolan

Muntligt berättande i förskolan utgår från ett kanadensiskt program kallat *from3to3*. Det kanadensiska programmet startade 2005 och riktas främst till barn med annat modersmål än engelska. Namnet på projektet kommer från att det vänder sig till barn från 3 års ålder till år 3 i skolan. I projektet får barn varje dag får lyssna på, och återberätta, utvalda rim, ramsor och sagor. Berättandet sker muntligt utan vare sig bilder eller saker, med gester ansiktsmimik och ögonkontakt. Barnen får återberätta för varandra, när och om de själva vill, och får stöd till att skapa berättelserna i olika material, dramatisera och skriva ner berättelser utifrån sin förmåga.

Vad har utvärderingar visat?

Utvärderingar av den kanadensiska delen av projektet visar att muntligt berättande har en positiv effekt på barns förmåga att berätta, att det ger ökat ordförråd, ökad läs- och skrivförmåga samt bättre förmåga att föra sociala resonemang jämfört med barn som inte varit med i programmet. Lärare som deltagit i programmet beskriver att de använder fler öppna frågor som tillåter barn att tänka själva. Lärarna beskriver också att de använder ett mer komplext språk när de pratar med barn, att de har högre förväntningar på dem samt att de uppmuntrar barn till dialog mer än tidigare.

I de svenska förskolor som deltagit i projektet beskriver pedagoger att barn gärna återberättar hemma de berättelser de tagit del av både på förskolan och i hemmet. Föräldrar till flerspråkiga barn beskriver att de översatt berättelserna till modersmålet och sedan återberättat dem för sina barn. Forskning som genomförts inom ramen för insatsen visar att barn genom att lyssna till och muntligen återberätta berättelser bättre lär sig att berätta så att andra förstår, minns många detaljer från berättelser och skapar mening bland annat genom att göra om berättelser utifrån sina egna erfarenheter. Barns perspektiv på berättande blev synligt genom att forskningsstudien bland annat följde ett barns berättande över tid i olika sammanhang.

De utmaningar som framkommit är att det tar tid att genomföra programmet. Lärare och förskollärare beskrev att de behövde lägga tid på att lära sig rim, ramsor och sagor utantill för att själva kunna berätta muntligt. Många uttrycker att de är osäkra på att berätta muntligt och rädsla för att det ska bli fel. Det beskrivs som att det krävs kontinuerlig handledning och stöd för att kontinuerligt utveckla undervisningen.

Polyglutt

Appen Polyglutt är en flerspråkig digital inläsningstjänst av bilderböcker. Med början av hösten 2018 har Göteborgs Stads förskoleförvaltning bekostat licens som ger samtliga förskolor i staden tillgång till appen. Bilderböckerna som ingår beskrivs vara valda med koppling till läroplanen samt för att nå hela åldersspannet av barn som går i förskolan. Genom tjänsten finns möjlighet att lyssna till barnböcker på ett antal olika språk.

Vad har utvärderingar visat?

Forskaren Malin Nilsen vid Göteborgs Universitet har ett, när denna rapport skrivs, pågående uppdrag att utvärdera hur Polyglutt används i förskolor i Göteborgs Stad. Denna

utvärdering beräknas vara klar under våren 2021. Under våren 2020 genomfördes 17 intervjuer av förskolepersonal (förskollärare och barnskötare), representerade i de fyra utbildningsområdena, som en del av denna utvärdering. I preliminära analyser av intervjuerna framkommer att appen Polyglutt används flitigt på förskolorna och att användandet utgår från barns intressen. Appen uppges användas kopplat till flerspråkighet men också som ett verktyg för att barn ska kunna uppleva en bok med sina sinnen genom exempelvis projicering av sagan på en vägg. Många uppger att de använder tecken som alternativ och kompletterande kommunikation (TAKK) med barnen och att de använder de böcker i appen som finns med TAKK. Några av de intervjuade personerna uppger att förskolan ibland har vikarier som inte kan läsa högt i barnböcker och att Polyglutt då används som ett alternativ till högläsning.

Styrkor som beskrivs med Polyglutt är att barn kan få lyssna på sitt första språk om det inte finns någon i personalgruppen som talar det. Respondenterna uttrycker sig positiva till flerspråkighet samtidigt som de beskriver svårigheter i att veta hur de ska arbeta med flerspråkighet i praktiken. De som uppger att de inte har många flerspråkiga barn ser appen som ett verktyg att samtala om språk. Barn beskrivs ha blivit mer medvetna om språk sedan förskolan började använda appen. De effekter på barns språkutveckling som uppges i intervjuerna är att appen ger barn ett ökat ordförråd. De kan dock inte säga att de säkert vet att barn fått ökat ordförråd då de inte undersökt det, det är ett antagande som görs utifrån forskning som visar att läsning för barn har den effekten. Några uppger att föräldrar uttryckt att barns förstaspråk utvecklats sedan förskolan börjat använda appen.

Tekniska svårigheter, som exempelvis inloggningsproblem, uppges som utmaningar. Det finns en mångfald av böcker i appen som enligt respondenterna täcker in allt barn vill lyssna på eller är intresserade av. Det framkommer dock att ju större utbudet blivit, desto mer delaktiga måste personalen vara när barnen väljer böcker då det enligt personalen finns böcker som inte speglar normer och värden i läroplanen. En nackdel som beskrivs med att lyssna på böcker digitalt är att barn går miste om upplevelsen av att få bläddra i en fysisk bok. Flera intervjusvar beskriver vikten av att ha både fysiska och digitala böcker.

Kurs i att stärka svenska yrkesspråket för flerspråkig personal

Denna fortbildning anordnas av Studium (kommunal vuxenutbildning) med uppdrag från förskoleförvaltningen i Göteborgs Stad. Språkutbildningen riktar sig mot flerspråkiga barnskötare som arbetar i förskolan för att stärka deras yrkesspråk i svenska. Efter utbildningen

får deltagare som gått kursen ett intyg att de deltagit. Målet är att deltagare ska känna en större säkerhet i svenska skriftspråket vid dokumentation samt stöd till mål i läroplanen. Ytterligare mål är att deltagarna ska fördjupa sina kunskaper i bemötande, förhållningssätt och värdegrundsarbete samt metoder och forskning som berör barns utveckling av sitt andraspråk. Utbildningens upplägg baseras på föreläsningar, kollegialt lärande där deltagarna träffas och diskuterar litteratur och reflekterar tillsammans samt uppgifter att genomföra i den egna praktiken mellan kurstillfällena samt kreativa uttrycksformer.

Vad har utvärderingar visat?

Utifrån den kompletterande enkäten svarade endast 11 av 21 deltagare. Deltagarna beskriver kursen som intressant och att den bidrar till kunskapshöjning i det svenska språket samt konflikthantering, estetiska lärprocesser samt metoder hur de kan använda iMovie. Utbildningen beskrivs också bidra till att deltagare blir säkrare i sin yrkesroll samt vågar ta fler initiativ att kommunicera med kollegor på svenska. De beskriver vidare utbildningen som att den är för kort för att ges förutsättningar att nå fortbildningens mål, samt att de önskar fler tillfällen och mer praktiskt arbete med kunskaper i det svenska språket. Svaren visar också att deltagarna vill ha en bredare ämneskunskap i digitala verktyg, teknik, naturvetenskap samt fördjupade kunskaper om Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF), vilket inte direkt är kopplat till just svenska som yrkesspråk i förskolan. Vidare synliggör svaren inte om deltagarna upplever att de fått den kunskapshöjning som berör barns utveckling av sitt andraspråk som är ett av målen med insatsen.

Nationella minoritetsspråk

Utifrån nya bestämmelser om förstärkt skydd för de nationella minoriteternas rättigheter, språk och kultur har förskoleförvaltningen initierat insatser kopplat de erkända nationella minoritetsspråken⁹ (SFS, 2009:600; SFS, 2009:724). Individer som tillhör nationella minoriteter har särskilda rättigheter som rör språk, kultur och inflytande. Göteborgs Stad är en

⁹ Det finns fem erkända nationella minoriteter i Sverige som har speciella rättigheter kopplade till språk och kultur. De nationella minoriteterna är judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. Gemensamt för de erkända nationella minoriteterna är att de har befolkat Sverige under lång tid samt att de utgör grupper med en uttalad samhörighet. Det finns även en religiös, språklig eller kulturell tillhörighet och en vilja att behålla sin identitet. Individer som tillhör dessa nationella minoriteter har särskilda rättigheter som rör språk, kultur och inflytande. De erkända nationella minoritetsspråken är- jiddisch, romani chib, samiska, finska och meänkieli. Erkännandet av de nationella minoritetsspråken innebär att samhället har ett särskilt ansvar för att dessa språk ska kunna fortleva, utvecklas och föras vidare till nästa generation.

del av det finska förvaltningsområdet för finska språket¹⁰ (Göteborgs Stad, 2020). När denna rapport skrivs finns i Göteborgs Stad fyra profilmförskolor som erbjuder utbildning på svenska och finska samt en ambulerande finstalande förskollärare som besöker barn på övriga förskolor som önskar undervisning på finska.

De insatser som initierats kopplat till nationella minoritetsspråk är främst framtagande av informations och stödmaterial om rättigheter. Exempelvis informations- stöd- och utbildningsmaterial till rektorer och personal om bestämmelserna för förstärkt skydd för de nationella minoriteternas rättigheter. Vidare finns nätverk för rektorer och utvecklare i profilmförskolor och skolor som erbjuder utbildning på svenska och finska. Flera kommande projekt har ansökts om och beviljats ekonomiska medel för åren 2020–2021.

Vad har utvärderingar visat?

Det saknas utvärderingar om effekter av dessa insatser då implementering pågår. Två projekt har beviljats ekonomiska medel för åren 2020–2021.

Språkkartläggning av 4–5 åringar

Syftet med denna insats är att kartlägga barns verbala språkutveckling i alla deras språk. Utifrån vad kartläggningen visade gjordes förslag på kompetensutvecklingsinsatser, utveckling av innehållet i verksamheten och lärandemiljön samt att ett närmare samarbete med till exempel bibliotek initierades. Exempel på andra insatser som initierats utifrån kartläggningen är deltagande i *Barns språk och välbefinnande* och *Läslyftet*.

Språkkartläggningen genomfördes initialt av specialpedagoger i samarbete med förskolans pedagoger och i vissa fall försteförskollärare. Kartläggningmaterialet bygger på ett antal (20) frågor som: Kan barnet peka ut vardagliga saker i till exempel en bok? Var är katten? Kan barnet berätta om en händelse? Ge exempel och så vidare. Kartläggningen gjordes i förskolor där majoriteten av barnen var flerspråkiga. Utifrån kartläggningarna gjordes en sammanställning där förskolans personal och specialpedagoger tillsammans reflekterade och

¹⁰ Ett förvaltningsområde för minoritetsspråk är ett område där regeringen beslutat att en nationell minoritet har förstärkt skydd och stöd enligt lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Om en kommun ingår i ett område ska den till exempel erbjuda förskola där hela eller en väsentlig del är på minoritetsspråket. År 2010 fattade kommunstyrelsen beslut om att ansöka hos regeringen om att Göteborgs Stad får ansluta sig till förvaltningsområdet för finska språket. Regeringen fattade ett beslut den 16 december 2010 om att bevilja ansökan. Till följd av beslutet från 1 februari 2011 blev Göteborgs Stad officiell del av det finska förvaltningsområdet.

skattade barnens språkutveckling, vilket i sin tur blev ett underlag för det fortsatta arbetet i verksamheten. I förlängningen är målsättningen att kartläggningen även ska inleda ett samarbete med specialpedagoger i förskoleklass och grundskola.

Vad har utvärderingar visat?

Utvärdering visar att insatsen har spridits till fler förskolor och att kartläggning har bidragit till att synliggöra vilka andra åtgärder som kan behövas för att gynna barns språkutveckling. Styrkor som lyfts med språkkartläggningen är, enligt rektorer och personal, att den bidragit till ökad kompetens hos förskolans personal. De beskriver att de blivit mer medvetna om hur barn använder samtliga språk som resurs när de samtalar. Vidare visar svaren att kartläggningen bidragit till att förskolans personal sett över barns vistelsetider och frånvaro i förskolan, vilket beskrivs vara faktorer som medverkat till många av de kartlagda barnens brister i språkutvecklingen. Genom denna upptäckt fick barnen rätt till att vistelse på heltid där flera pedagoger uttrycker att högre närvaro bidragit till en positiv språkutvecklingen hos barnen.

Utmaningar som utvärderingen visar är att det varierat mellan förskolor hur kartläggningen av barns förstaspråk genomförts. På några förskolor har modersmålstränare och personal med samma förstaspråk som barnet utfört kartläggningar på barns förstaspråk. På andra förskolor har frågor ställts till modersmålstränare och föräldrar. På några förskolor har ingen kartläggning på modersmålet gjorts, vilket tyder på att det saknas rutiner kring hur modersmålsstöd och flerspråkig personal ska användas för att arbeta med att kartlägga barns alla språk. Utmaningar som framkommer är att det finns en osäkerhet vilket stöd som finns att tillgå.

Reflekterande högläsning i förskolan

Reflekterande högläsning i förskolan är en fortbildning som Center för skolutveckling (CFS) anordnar för förskollärare eller hela arbetslag för att fördjupa kunskaper i att planera och analysera högläsningssuppgifter. Fortbildningen är ett steg till att knyta samman förskolan med det genrepedagogiska¹¹ arbetet som görs i grund- och gymnasieskolor. Arbetet grundas i ett

¹¹ Genrepedagogik är en pedagogisk modell som används för att skapa förutsättningar för elever att utveckla det språk som krävs i alla skolämnen. Eleverna ska bli medvetna om att olika texter har olika syften, språkliga mönster och strukturer. Genrepedagogik lutar sig mot tre ben: 1) en teori om lärande: Sociokulturellt perspektiv, 2) en teori om språk: Hallidays systemisk, -funktionella grammatik, samt 3) Martins och Rotherys skolgenrer och cykeln för undervisning och lärande som är framtagen för att stötta och utveckla elever i sitt vardagsspråk och

kollegialt lärande där deltagarna tillsammans med andra pedagoger i staden tar del av varandras erfarenheter och kunskaper för att fördjupa och utmana sitt eget lärande i arbetet med att planera och analysera högläsningsaktiviteter. Upplägget baseras på föreläsningar som utvecklingsledarna håller i, modellering av högläsningsaktiviteter, genomgång av forskning och kollegiala samtal. Vid varje fortbildningstillfälle presenteras olika läsförståelsestrategier¹², sammanlagt sju, som förskollärarna utgår från i en gemensam planering av en högläsningsaktivitet som de sedan genomför i sina respektive barngrupper. Efter varje högläsningstillfälle förväntas deltagarna reflektera, skriva om och analysera dessa som en del i det systematiska kvalitetsarbetet för att sedan vara ett diskussionsunderlag till nästa kurstillfälle.

Vad har utvärderingar visat?

Majoriteten av deltagarna beskriver att upplägg och genomförande varit givande där de haft möjlighet att dela kollegiala reflektioner och diskussioner och få erfara nya infallsvinklar och synsätt som de kan ta med sig till sina kollegor. Även att ta del av de läsförståelsestrategier som deltagarna fick utgå ifrån i sin gemensamma planering av sina högläsningsaktiviteter beskrevs som givande och lärorikt. Fortbildningen beskrivs som att den skapar fördjupad förståelse, strategier, inspiration, motivation och fler verktyg att utveckla nya sätt att genomföra sina högläsningsaktiviteter i den egna verksamheten. Flera deltagare beskriver fortbildningen som genomtänkt och med engagerade kursledare och att den borde vara obligatorisk för samtliga pedagoger som arbetar med barn i förskolan.

Det var endast ett fåtal som gav exempel på hur fortbildningen kunde förbättras. En önskade fler konkreta exempel riktade mot de yngsta barnen och forskning om varför det är viktigt med högläsning, en annan att fortbildningen kunde utvecklas med att visa konkreta filmer på högläsningsaktiviteter tillsammans med barn. Ytterligare en önskade att hela arbetslaget skulle kunna delta och gärna utvidga insatsen med fler fortbildningsdagar och en fjärde fler tips på böcker.

skolspråk. Syftet är att skapa en trygg miljö där barn ska våga ställa frågor, ge hypoteser utan att läraren är ute efter fel eller rätt svar samt skapa en miljö där barn känner sig delaktiga och att deras åsikter tas på allvar.

¹² Åsa Nilsson Skåves sätt att dela in läsförståelsestrategier. 1. Aktivera aktuell förkunskap, 2. Förutsäga och skapa hypoteser, 3. Ställa frågor till texten, 4. Skapa inre bilder, 5. Göra inferenser (läsa mellan raderna), 6. Sammanfatta en texts viktigaste tankar. 7. Märka när man inte förstår. Hämtades 2020-09-14: <http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1022230/FULLTEXT01.pdf>

En kompletterande utvärderingsenkät skickades ut två månader efter genomförd fortbildning med frågor om fortbildningen gett bäring i undervisningen hos deltagarna. De (få) svar inkommit (9 av 30 deltagare) beskriver att fortbildningen gett fler verktyg för att planera boksamtal med genomtänkta frågor. Vidare beskriver deltagare att deras förändrade undervisning skapat fler tillfällen för barn att samtala och reflektera samt skapat fler möjligheter för barnen att ta del av och lyssna på andras åsikter. Genom detta förändrade arbete beskrevs barnen visa mer intresse vid högläsning, men också att de tydligare kopplade andra händelser och upplevelser till bokens innehåll oftare än tidigare. Utvärderingen visar att några av deltagarna efter insatsen fått i uppgift att sprida eller delge sin kunskap till andra i området kring fortbildningen på en arbetsplatsträff, men det saknas uppgifter om vilka eventuella effekter dessa insatser gett.

Utbildning för språk-, läs- och skrivutvecklare i förskolan

Utbildning för språk-, läs- och skrivutvecklare i förskolan (SLS) är en utbildning som Skolverket bedriver och som riktas till så kallade språk-, läs- och skrivutvecklare i förskolan. Utbildningens upplägg är att deltagarna läser forskning, tar del av föreläsningar varvat med gruppdiskussioner och erfarenhetsutbyte. Fokus är på områden som språk-, läs- och skrivutvecklande arbete, systematiskt kvalitetsarbete, att leda samtal samt att leda processer. Utbildningens upplägg utgår från att språk-, läs- och skrivutvecklare kan vara stöd för handledare för förskolor som deltar i läsliften. Utbildningen vänder sig till legitimerade förskollärare som har minst fyra års erfarenhet av undervisning.

Vad har utvärderingar visat?

Deltagarna beskriver att upplägg och genomförande av utbildningen motsvarat deras förväntningar. Deltagarna beskriver att de är nöjda med föreläsningarna och möjligheten att diskutera och dela med sig kollegialt tillsammans med andra. Uppgifter och redovisning beskrivs som relevanta för vidare diskussion. Utmaningar som synliggörs är att uppdraget som blivande språk-, läs- och skrivutvecklare inte är tydligt utformat, vare sig före eller efter utbildning, samt att villkoren ser olika ut med olika rektorer och områden. Farhågor som beskrivs är att fortbildningen riskerar att "rinna ut i sanden" om det saknas förankring hos huvudmannen, där mål och behov formuleras eller definieras innan utbildning. Vidare visar svaren att deltagare önskar fler inslag som berör barns språk-, läs- och skrivutveckling samt att flerspråkighetsperspektiv behöver fördjupas och bli ett tydligare inslag i utbildningen.

Ytterligare önskemål är att fler träffas anordnas eller att nätverk bildas för att skapa förutsättningar för att deras roll som språk-, läs- och skrivutvecklare ska bli långsiktig och hållbar. Det finns inga utvärderingar som visar vilka eventuella effekter denna insats getts för barns språk-, läs- och skrivutveckling.

Sammanfattande analys av språkinsatser

Utvärderingar av insatser som beskrivits ovan synliggör vikten av kompetenta och utbildade rektorer och pedagoger, liksom av behovet av adekvat kompetensutveckling för att barn ska få det bästa möjliga stödet och för att skapa motivation och glädje i det dagliga arbetet – oavsett tidigare kunskaper eller utbildning. Dessutom framgår vikten av kompetensutveckling för att stärka professionen samt skapa en gemensam grund att stå på. I analysen av insatserna och dess utvärderingar är det några aspekter som återkommer och som visar sig ha betydelse för vilka språkfrämjande effekter de gett, det vill säga vilket faktiskt stöd varje barn fått utifrån sina förutsättningar och behov. Nedan redovisas dessa aspekter utan inbördes rangordning:

- Ledarskapets betydelse för språkfrämjande insatser
- Strukturella förutsättningar för språkfrämjande insatser, exempelvis tid och resurser
- Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet som stöd i att utveckla förskolans utbildning och undervisning
- Barns perspektiv, delaktighet och lärande som utgångspunkt
- Föräldrars perspektiv och delaktighet för barns språkutveckling
- Flerspråkighet som en viktig aspekt för språkfrämjande insatserns effekter
- Riktad kompetensutveckling utifrån barns ålder

Ledarskapets betydelse för språkfrämjande insatser

En återkommande aspekt för om en språkfrämjande insats för önskade effekter är rektors ledarskap och engagemang. I flera av de analyserade insatserna framkommer att deltagare saknar stöd från ledning, eller “uppifrån”. Vem eller vad som är ledning eller “uppifrån” framkommer emellertid inte alltid helt tydligt. Det kan handla om rektors ledarskap, men även rektor ger uttryck för en önskan om stöd “uppifrån”. I vissa fall har rektor eller utbildningschef slutat sitt uppdrag under pågående insats vilket ibland lett till att medarbetare saknat stöd i sitt arbete. Insatserna har i dessa fall sannolikt inte haft en förankring i nivåerna ovanför rektor eller utbildningschef, och vid chefsbyte har insatser stannat av. Detta visar ett behov av att huvudmannen behöver ta ett större ansvar så att insatser inte blir personberoende på chefsnivå. Här blir dokumentation av pågående projekt och insatser av avgörande betydelse. I analysen framkommer att deltagare och rektorers beskrivning av insatser ofta är av generell karaktär. Det kan bero på att rektorer inte varit så involverade i insatser och vilka effekter de haft för barns språkutveckling utan haft ett mer övergripande ansvar. Även i andra insatser ges dock

generella beskrivningar av deltagande personal. Många har svårt att ge mer djupgående svar på vilka effekter insatser bidragit med. Det kan förklaras med att tydligt syfte och mål för insatser ofta saknas. Förskoleförvaltningen måste därför på alla nivåer utveckla förmågan att sätta upp tydliga mål, dokumentera och utvärdera. Analysen visar att det i nuläget saknas ett kollektivt minne över vilka insatser som gjorts och vilka effekter dessa gett.

Analysen av de språkfrämjande insatserna visar på otydligheter med vad eller hur deltagare och chefer vill ha stöd. Det kan dels bero på att deltagare i insatser saknar förståelse för hur förvaltningen är uppbyggd och vilket stöd de kan förvänta sig, vilket i sig kan vara otydligt kommunicerat från ansvariga i förvaltningen. Dels kan det bero på att organisationen är relativt ny och framskrivna uppdragsbeskrivningar saknas. En slutsats som kan dras utifrån dessa resonemang är vikten av tydligt formulerat mål och syfte för insatsen. Det behöver framgå vem som ansvarar för vad, vilket ansvar och vilka förväntningar som finns på samtliga som är involverade i insatsen. Dessa olika aspekter behöver tydligt skrivas fram, dokumenteras och utvärderas. Ledarskapsfrågan är central i hela styr och stöd kedjan. Brister i stöd från delar av, eller hela, styr- och stöd kedjan skapar sämre förutsättningar och avsaknad av långsiktiga och bestående effekter. Övergripande tycks det i de flesta insatser saknas en gemensam och genomtänkt struktur¹³ för vilket ansvar huvudman, utbildningschef respektive rektor har i fortbildningsinsatser. I *Läs hjärta förskola*, där flera olika förvaltningar ingår, blir det exempelvis tydligt att det skiljer i stöd både från närmaste chef och vilket stöd som ges i de olika förvaltningarna. Vilket stöd som ges verkar vara beroende av rektors eller utvecklingschefs intresse och engagemang i olika frågor. Likvärdighet behöver inte innebära samma stöd, vare sig i olika förvaltningar eller olika förskolor, det handlar snarare om att utgå från de behov som finns. Däremot kan olika förutsättningar för deltagare i samma insats skapa ojämlika villkor i att delta och detta behöver koordineras på annat sätt än genom enskilda chefers engagemang. Detta blir även tydligt i insatserna *Språk och kunskapsutvecklande arbetssätt*, *Språk-, läs - och skrivutvecklare* och *Läsluft*. Stödet kan handla om hur mycket tid som ges för att läsa litteratur eller genomföra uppgifter mellan olika träffar, men också i vilken grad närmsta rektor är involverad och uppdaterad om vad satsningen handlar om. I intervjuer med rektorer och utvecklingsledare, med uppdrag i språkfrämjande insatser, framkommer att de i sin tur önskar stöd och visat intresse och engagemang från sin närmaste chef, liksom från förvaltningsledning.

¹³ Ett exempel på struktur. Hämtad 2020-10-22 <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/koll-pa-kompetens>.

Förskollärares ledarskap och förtydligade ansvar skrivs fram i läroplanen först i och med den reviderade upplagan från 2018, trots att det varit grunden för uppdraget som det är formulerat i skollagen sedan 2010 (som juridiskt är överordnad läroplanen). Utvärderingarna i exempelvis *Läslýftet* och *Språk och kunskapsutvecklande arbetssätt* visar att det är en framgångsfaktor när en nyckelperson utses och utbildas för att leda, exempelvis, kollegiala samtal (vilket innebär att deltagare reflekterar tillsammans över utbildning och undervisning, vilket möjliggör att dela erfarenheter). Samtidigt visar analysen att det funnits utmaningar i flera av insatserna för att förskollärare ska kunna ta ett ledande ansvar, då det på många förskolor finns en kultur av att arbetslaget ansvarar och leder gemensamt. Avsaknad av tydligt mandat från rektor och huvudman för förskollärare att, inte bara leda språkfrämjande insatser utan också att leda arbetslaget, kan innebära hinder för framgång. Förskolans läroplan är dock tydlig med både förskollärarens och rektors ansvar och ledarskap, vilket borde ligga till grund för uppdrag och tilldelning av mandat att leda utveckling.

Genomgången ger att roller och ansvar i förskolan behöver tydliggöras med stöd i styrdokumentet för att insatser ska bli hållbara över tid, för att motverka att förskollärare med ansvar att leda andra i arbetslaget ska uppleva press och att omöjliga krav ställs på dem i ledning och handledning. För framgångsrika insatser behöver rektor skapa strukturella och organisatoriska förutsättningar för förskollärare att ansvara och leda arbetslag. Förskollärare kan utses ha en nyckelfunktion i insatser och utvecklingsarbetet utifrån kunskap och kompetens. Det betyder inte att förskolläraren ensam ska genomföra arbetet utan alla i arbetslaget behövs i lärandeprocessen. Således kan insatser som utgår från barnet och barnets behov och nationella styrdokument skapa incitament för tydligare ansvar och förväntningar.

Strukturella förutsättningar för språkfrämjande insatser, exempelvis tid och resurser

En aspekt som är avgörande för de språkfrämjande insatsernas effekter och hållbarhet i verksamheten är "tidsaspekten" under själva insatsen. Dels handlar det om hur länge en insats pågår, dels hur många tillfällen deltagarna får möjlighet att träffas samt hur mycket tid de har för gemensamma reflektioner. Kortare insatser (exempelvis när en insats genomförs vid enstaka dagar eller träffar under en termin) ger inte samma avtryck i verksamheten som en långvarig. Till exempel uppger processtödjare i *Språk och kunskapsutvecklande arbetssätt* samt deltagare i *läslyftet* att den långsiktiga satsningen (exempelvis när en insats pågår minst ett läsår med regelbundna träffar ca en gång i månaden) gett bättre förutsättningar för hållbara

positiva förändringar. Utvärderingarna tyder på att kortare utbildning inte ger samma förutsättningar att "stöta och blöta" och att "vända och vrida" på olika dilemman som synliggörs i texter och den egna praktiken som längre fortbildningar innebär. En trolig orsak till det kan vara att korta utbildningar i sig inte ger tillräckligt djup för att omsättas i nya handlingar. En annan trolig orsak kan vara att kortare insatser ofta handlar om att rektor låter enskilda pedagoger i arbetslagen gå på utbildningar, som inte kopplas till förskolans arbete i övrigt, eller till en uttalad roll att leda och utveckla arbetet på förskolan. I dessa fall kan brist på strukturella förutsättningar handla om att rektor inte prioriterar resurser för insatsen. Det medför olika och otydliga förväntningar på hur de personer som ingått i insatsen förväntas, eller inte förväntas, sprida kunskap till övriga kollegor. Konsekvensen kan bli att kortare utbildningsinsatser snarare handlar om personlig kompetensvinning än något som blir hållbart i verksamheten och i arbetslaget och på sikt når barnen. Kortare insatser kan dock leda till ett intresse och motivation att lära sig mer och att delta i andra insatser. Det kan också leda till större tillit till den egna förmågan och återskapa glädje och motivation till arbetet i den egna praktiken.

Utifrån deltagarnas svar framkommer att det i de flesta insatserna inte getts den tid eller resurser som hade önskats. Deltagare beskriver att tidsbristen dels handlar om vikariebrist, dels att de inte hinner läsa och förbereda sig tillräckligt mellan de olika gemensamma träffarna vilket också kan kopplas till frågan om vilka resurser som ges i olika insatser. Det framkommer också att deltagande i insatser kan skapa stress om insatser styrs av budgetår och att det finns en upplevd oro för om insatser får fortgå eller ej. All politiskt styrd verksamhet styrs i och för sig av budgetår och det påverkar alla insatser i förskoleförvaltningen. Vissa insatser finansieras dock av externa medel vilket kan innebära att det endast finns finansiering under en begränsad tid. En tolkning av resultatet är att språkinsatsers möjligheter till långsiktighet kan begränsas av budget och att det i sin tur kan leda till stress för deltagare. Konsekvensen av att inte tillräckligt med tid och resurser avsätts kan bli att deltagarnas engagemang och glädje över att delta i kompetensutveckling minskar.

Ytterligare stressfaktor som lyfts fram är om förskolan deltar i flera insatser samtidigt. Ett exempel på ett undantag är insatsen *Språk och kunskapsutvecklande arbetssätt (SOKA)* där det förordades att deltagare inte skulle involveras i fler insatser under de första två åren. Anledningen förklarades vara att deltagare skulle hålla fokus och fördjupa sig i *SOKA*. Det finns också exempel på kortare insatser som mynnat ut i ett fortsatt arbete med flera olika pågående insatser samtidigt, exempelvis *Kartläggning av 4–5 åringar* som utmynnade i att fler

insatser initierades utifrån behov som synliggjordes. Två av dessa fortsatta insatser var *Barns språk och välbefinnande* och *Läsluftet*. Rektorer som var involverade i dessa insatser beskrev de olika insatserna som att de byggde vidare på kunskap från deltagande i andra insatser. Dock framkommer det inte hur förskolans personal upplever att delta i flera insatser samtidigt.

Vetenskapligt stöd och beprövad erfarenhet som stöd i att utveckla förskolans utbildning och undervisning

Insatserna som analyserats i denna rapport har i varierad utsträckning byggt på forskning och vetenskapliga metoder. Det finns exempel på insatser där deltagarna får ökad kompetens och kunskap i forskning och teorier. De beskriver då att tillägnat sig begrepp för att reflektera över sin verksamhet, uppdraget och att få nya perspektiv på undervisning. Forskning har även hjälpt deltagare att veta vilket stöd som barn under omsorgsfulla och lekfulla former kan ges för utveckling och lärande. I exempelvis *Läsluftet* och *Språk och kunskapsutvecklande arbetsätt* läser deltagarna forskningsartiklar kopplat till den modul eller område som insatsen behandlar. Därefter har deltagarna planerat och genomfört aktiviteter i den egna verksamheten, som har dokumenterats och prövats och analyserats vilket kan kopplas till ett vetenskapligt förhållningssätt som utmynnar i beprövad erfarenhet. Arbetet med forskningsartiklarna beskrivs ha utvecklat ett gemensamt yrkesspråk som stärkt diskussioner med kollegor i arbetslaget och samtal med föräldrar.

Flera av insatserna har en struktur som går ut på att: 1) läsa forskning, 2) diskutera forskning kollegialt och planering av kommande undervisningsaktiviteter, 3) genomföra aktiviteter i den egna praktiken för att avslutningsvis 4) ha kollegiala samtal om genomförandet av aktiviteter och dela erfarenheter. Flera av insatserna beskriver detta arbetsätt som en framgångsfaktor, där framgången förstärks ytterligare om hela arbetslaget ingår i dessa kollegiala samtal. Vetenskapliga texter som ingår i fortbildningar höjer, enligt utvärderingarna, nivån på reflektioner, förhållningssätt och hur deltagare omsätter teori till den egna undervisningen, men de höjer också förmågan att utveckla ett gemensamt yrkesspråk – som är grunden för att utveckla en profession. I långsiktiga insatser skapas möjligheter att fördjupa sig i forskning. Det går att se att de insatser som pågår över längre tid och med tydlig förankrad i forskning gör att deltagare relaterar till vetenskap/forskningen mer än deltagare som genomfört kortare insatser. Det betyder inte att kortare insatser inte behandlar aktuell forskning eller att längre insatser med automatik fördjupar sig i forskning.

Undervisningskompetens är beroende av förskollärarens ämnes- och didaktiska kunskaper samt förmåga att skapa dialog och delat hållbart tänkande med barn. Undervisningskompetens handlar också om att kunna knyta an till läroplanens fundament, barns inflytande och delaktighet och att kunna integrera lek, lärande och omsorg. Förskollärarens uppdrag är med andra ord komplext och riktad ämnes- och kompetensutveckling om språkutveckling och didaktiska insatser i förskolan behövs för att ge förskollärare verktyg att kunna utföra sitt uppdrag. Det gäller även inom den dokumentationspraktik som behövs för att följa och dokumentera barns lärande och utveckling, för att på ett riktat sätt ge det stöd som varje barn behöver utifrån sina specifika förutsättningar. I de analyserade insatserna framkommer att förskollärare upplever en osäkerhet i sitt uppdrag att leda arbetslaget mot målen.

Barns perspektiv, delaktighet och lärande som utgångspunkt

Kompetensutvecklingsinsatser riktas ofta till förskolans personal i syfte att stärka kvaliteten och likvärdighet i förskolans utbildning och undervisning. I slutändan ska det utmynna i att barn ges bättre förutsättningar att lära och utvecklas. Om insatser och förbättringsarbete i förskolan ska ge de bästa effekterna för barns språkutveckling behöver de på ett tydligare sätt utgå från barns perspektiv. Fler insatser behöver utgå från både barnperspektiv och barns perspektiv. Att närma sig barns perspektiv är inte alltid helt lätt, det kräver gedigen kunskap om barn men också intresse och engagemang. I de analyserade insatserna framkommer att förskolans personal i många fall har förändrat sin undervisning och sitt förhållningssätt utifrån vunna insikter om språkfrämjande arbetssätt. I kompletterande intervjuer och enkäter har frågan om insatsens effekter på barns språkutveckling ställt. Deltagarna har inte kunnat ge exempel på hur stödet till barnen för lärande och utveckling har blivit mer stödjande i relation till läroplanens målområden kring språkutveckling. Antaganden från deltagare finns att barn exempelvis fått utökat ordförråd och att de kommunicerar mer osv men hur deltagarna vet om barn verkligen fått bättre stöd för språkutveckling och lärande blir oklart. Det finns en osäkerhet i om och i så fall hur barns lärande ska dokumenteras.

Barns perspektiv är mer eller mindre osynligt i insatserna. Vissa antaganden finns att barn blivit mer nyfikna på läsning vilket lyfts i *Läslyftet, läs hjärta förskola* och *Reflekterande högläsning i förskolan*. Personalen tolkar också barns beteende kopplat till olika aktiviteter exempelvis att barn tycker det är roligt att använda det digitala verktyget *Polyglutt*. Insatsen *Muntligt berättande* har studerats bland annat utifrån barns perspektiv på berättande. Det har möjliggjorts genom att ett barns berättande har följts över tid och i olika sammanhang. Det är

dock inte synligt om insatsen initierats från barns perspektiv. Att ta den lärandes (i det här fallet förskolebarnets) perspektiv är av största vikt för att kunna planera, genomföra och utvärdera undervisningen i förskolan. Analysen av insatser synliggör brister i förmåga att analysera effekter av insatser och förändrad undervisning med utgångspunkt i barns perspektiv både hos förskolepersonal och rektor. Utifrån ovanstående analys av ledarskap i förhållande till brister i förmåga att analysera effekter av insatser kan slutsats dras att även utbildningschef behöver involveras i insatser och analys av effekter utifrån barns perspektiv och behov.

Föräldrars perspektiv och delaktighet för barns språkutveckling

I flera av de analyserade insatserna framgår att samverkan med föräldrar påverkar barns språkutveckling, exempelvis *Barns språk och välbefinnande*, *Språk och kunskapsutvecklande arbetssätt (SOKA)* och *Läs hjärta förskola*. I *Barns språk och välbefinnande* framgår det att föräldrar fick möjlighet att berätta om sig själva och sitt barn, vilket i sin tur beskrevs bidra till språkutveckling samt stärka samverkan mellan hem och förskola. Även i *Läs hjärta förskola* synliggörs samverkan med föräldrar, där de beskriver att de efter information om läsningens betydelse har börjat läsa mer hemma tillsammans med sina barn. I flera andra insatser nämns emellertid inte vikten av bra samarbete och samverkan med föräldrar. Utebliven kunskap om vikten av att upprätthålla goda relationer och samverkan med föräldrar kan utgöra hinder att möta barns båda lärande miljöer – hem och förskola, vilket kan inverka negativt på barns språkutveckling, välbefinnande och lärande. Förskolans läroplan är också tydlig med att vårdnadshavare har rätt till delaktighet och inflytande och att bland annat tydliga mål och innehåll i utbildningen skapar förutsättningar för det (Skolverket, 2018).

Flerspråkighet som en viktig aspekt för språkfrämjande insatsers effekter

Aspekten flerspråkighet beaktas i några av insatserna med innebörd att stötta barns flerspråkighet, men samtidigt saknas det en fördjupning i hur förskolans personal och rektor tar tillvara på samtliga språk i utbildning och undervisning i flera av dem. I analysen av utvärderingar från exempelvis *Språk-, läs- och skrivutvecklare*, *Språk och kunskapsutvecklande arbetssätt*, *Kartläggning av 4–5 åringar* och *Barns, språk och välbefinnande* framgår att det i förskolor med en majoritet av flerspråkiga barn finns behov av personal som kan erbjuda språkutvecklande undervisning på barns alla språk. En tolkning är

att förskolans personal känner otillräcklighet att leva upp till förskolans läroplansmål om att skapa förutsättningar för barn att utveckla modersmål. Det saknas ett genomtänkt synsätt och metoder för hur insatser tar tillvara flerspråkig personal i förskolan som en resurs. Vidare visar analysen att det finns ett motstånd från vissa föräldrar och personal att arbeta med barns alla språk i verksamheten, trots att det finns stöd i forskning att detta är en framgångsfaktor i arbetet med att stödja flerspråkiga barn i utveckling i det svenska språket. En tolkning kan vara att framförallt föräldrar är oroliga över att deras barn inte ska lära sig tillräckligt med svenska för att klara skolan och att bli delaktiga i samhället. Det kan också handla om en tidigare syn på språkutveckling, där antagandet var att ett nytt språk inte kunde läras in förrän förstaspråket utvecklats ordentligt utan skulle då störa eller konkurrera med varandra. Denna syn försvårar en syn på vetenskaplig grund utifrån nyare forskning som visar att när barn får stöd i sitt modersmål och möjligheter att använda alla sina språkliga resurser stärks också det svenska språket.

Analysen visar vidare att personal som inte har svenska som förstaspråk ibland haft svårigheter med att läsa och ta till sig de akademiska texter som ligger till grund för kompetensutbildningen. Det kan dels bero på personalens egna språkkunskaper, dels kan det bero på vilken utbildningsnivå de har. Denna svårighet blir ett hinder för denna grupp att omsätta teori från insatserna till praktik i den egna verksamheten, samt för att kunna bidra till reflektioner i diskussioner som förväntas av deltagarna i kompetensutvecklingen. Utmaningen är att erbjuda en utbildning och insatser som möter olika deltagares olika språkliga nivåer och olika kunskapsnivåer.

Riktad kompetensutveckling utifrån barns ålder

Insatserna som ingår i denna kartläggning vänder sig oftast mot de äldre barnen i förskolan, exempelvis *Läslyftet* och *Språkkartläggning av 4–5 åringar*. En samlad analys visar att det saknas beskrivningar av insatser som stödjer ett språkutvecklande arbete med de yngsta barnen, trots att forskning påvisar att ju tidigare ett riktat och adekvat språkstöd sätts in, desto större effekt har insatsen. Insatserna vänder sig inte heller i så stor utsträckning till 5 åringar utifrån att göra övergången till nästa skolform så bra som möjligt. Dessutom synliggörs inte alltid olika skolformers olika förutsättningar och uppdrag i kompetensutveckling som riktas mot alla skolformer. Ett exempel på hur utbildningar kan knyta samman skolformer är *Reflekterande högläsning i förskolan*. Center för skolutveckling driver denna fortbildning och har i uppdrag att initiera, utmana och stödja samtliga skolformer i Göteborgs Stad i ett 1–19 årsperspektiv.

Behovet av fortbildningen mot förskolan synliggjordes i arbetet med att utvecklat lärares undervisning genom genrepedagogik mot grund- och gymnasieskolor, där elever visar svårigheter att fokusera och förstå olika textgenrer, en förmåga som barn behöver ges stöd för redan i förskolan. Fortbildningen *Reflekterande högläsning i förskolan* är ett steg till att knyta samman förskolan med det genrepedagogiska arbetet som görs i grund- och gymnasieskolor. Slutsatsen är att de insatser som riktas till flera skolformer, där det kan vara en styrka i att ha gemensamma genomgångar, också behöver riktas specifikt mot varje skolforms specifika uppdrag och förutsättningar. Med en gemensam syn, som bygger på en progression mellan de olika skolformerna, kan ett sådant upplägg leda till framgång och vara en viktig del i arbetet för barns/elevs utveckling och lärande under hela skolgången.

Diskussion

Utifrån kartläggning och analys av effekter av de språkinsatser som genomförts i Göteborgs Stads förskolor framträder att långsiktiga och framgångsrika resultat framförallt fås när rektor, chefsnivåer över rektor och stödorganisationen är gemensamt insatta och engagerade i insatsen. Rektors ledarskap är av stor betydelse för att möjliggöra att förskollärare får mandat att leda utvecklingsinsatser, och rektors förutsättningar att leda insatser är i sin tur beroende av stöd från utvecklingschef och centrala stödfunktioner. Utifrån detta resonemang behöver ansvar, styrning och ledning tydligare synliggöras och diskuteras på samtliga nivåer i kommande insatser.

Utifrån kartläggning och analys blir det tydligt att det finns brister i dokumentationer av genomförda insatser, framför allt kring vilka lärdomar och slutsatser som dragits och hur kunskap och erfarenheter av både sådant som fungerat bra respektive mindre bra sprids till andra förskolor och andra delar av organisationen. Det saknas i de flesta insatser rutiner för hur involverade parter följer upp och utvärderar de kompetensinsatser som genomförts, på förhand formulerade målsättningar om vad insatsen ska ge för resultat för barn och hur det går att veta (bedöma) om och när denna målsättning är uppfylld. Eventuella förklaringar till att insatser gett bra resultat, det vill säga om de ger ett förbättrat stöd för barns utveckling och lärande, är osynliga i utvärderingar kan vara avsaknad av formulerade önskade resultat, och därmed är det svårt att sammanfatta erfarenheter som ligger till grund för kommande insatser. Innan en insats påbörjas behöver dess förväntade resultat (mål/effekt) beskrivas, liksom hur insatsen ska utvärderas för att få svar på om dess mål/effekter har uppnåtts. Syfte och mål för insatser behöver också formuleras så att det är tydligt hur insatsen är en del i ett övergripande arbete, så inte insatser blir kortvariga insatser som inte innebär en kvalitetshöjning på sikt. Kunskap om insatsers effekt är viktiga att dokumentera för att insikt om vad som fungerat bra inte ska stanna på individnivå. Här behövs rutiner för hur mål med insatser beskrivs, liksom hur insatserna ska dokumenteras, utvärderas och följas upp för att långsiktigt förankra värdefull kunskap och kompetens i förvaltningen.

Förskolans utvecklingsarbete ska utgå från barns behov och förskolans styrdokument, som skollag och förskolans läroplan. Här är det viktigt att uppmärksamma de barn som tillfälligt eller mer varaktigt behöver mer stöd och stimulans (Skolverket, 2018). I den inventering som gjordes av språkfrämjande insatser har specialpedagogiska insatser inte varit framträdande. Det betyder inte att dessa inte är viktiga. Specialpedagoger kan utgöra en nyckelfunktion för

förståelse för barns olika sätt att kommunicera. Barn kommunicerar med och genom många olika språkliga resurser exempelvis alternativ kompletterande kommunikation (AKK) digitala verktyg, estetiska uttrycksformer. Om språkfrämjande insatser ska ge positiva långsiktiga effekter behövs en struktur för lärande och utveckling i det kontinuerliga arbetet på förskolan samt tid för planering, genomförande och analys av undervisningen som är förankrat i vetenskap och beprövad erfarenhet. Utöver dessa strukturella förutsättningar för utvecklingsarbete i vardagen behövs riktade insatser för kompetensutveckling.

I förskolans personal ingår både utbildade förskollärare, barnskötare, och personal utan utbildning för att arbeta med barn, vilket kan skapa utmaningar att rikta insatser mot hela arbetslag. På sikt kan det tydligare behöva riktas insatser till respektive yrkesgrupp, utifrån olika roller och ansvar. Det förutsätter i sin tur att det också finns utrymme för arbetslag att skapa gemensamma bilder av hur undervisning ska genomföras utifrån dess olika roller och ansvar. Analysen visar att när hela arbetslag har möjlighet att delta i gemensamma kompetensutvecklingsinsatser ökar chansen att insatsen bidrar till förändring i utbildningen och undervisningen. Riktad enskild kompetensutveckling kan dock behövas som komplement för att skapa förutsättningar för ett gemensamt professionsspråk och verktyg för att tillsammans kunna utveckla verksamheten och undervisning för alla barns lärande, eftersom kompetenser kan variera kraftigt mellan olika förskolor, men också mellan individer på samma förskola. Det gäller bland annat de som behöver kompetensutveckling i det svenska språket, men kvalitet och likvärdighet i förskolan är även beroende av förskollärares undervisningskompetens (Williams, Sheridan & Larsson, 2019). Insatser kan därför behöva riktas för att öka de språkdidaktiska kunskaperna hos förskollärare.

Analysen av insatserna visar i de flesta fall en uppfattad kunskapsförändring hos deltagarna, exempelvis beskriver de förändrat förhållningssätt och förändrad syn på undervisning och hur de omsätter det i handling. Samtidigt visar endast få av utvärderingarna, av de insatser vi tagit del av, vilka eventuella faktiska effekter, det vill säga bättre stöd för barns språkutveckling, lärande och välbefinnande insatser bidragit till. Möjliga förklaringar kan vara att det råder stor osäkerhet hos förskolans personal hur, eller ens om, barns lärande och utveckling ska dokumenteras (Lindgren & Wärvik, 2020) och många avstår därför helt från att dokumentera barns utveckling och lärande. I förlängningen innebär det sämre underlag för riktade insatser till de barn som behöver stöd som mest. Om personalen inte har tillräckliga kunskaper i att dokumentera och analysera sin undervisning så kan det även behövas kompetensutveckling inom systematiskt kvalitetsarbete.

Flera av insatserna som genomförts inom Göteborgs Stads förskolor har handlat om att höja den professionella pedagogiska kompetensen hos de som arbetar på förskolan. Insatser som syftar till att aktivt rekrytera fler förskollärare och erfarna barnskötare till områden som har stora behov av att höja andelen utbildad personal har inte framkommit i den inventering som genomförts av språkfrämjande insatser. Detsamma gäller riktade insatser att rekrytera personal med goda kunskaper i det svenska språket till förskolor med låg andel personal med svenska som första språk, vilket skulle kunna ge bättre förutsättningar för barn att utveckla det svenska språket. Inte heller har insatserna handlat om att aktivt styra flerspråkig personal till avdelningar där flerspråkighet kan användas som en tillgång för att stärka barns alla språk. I och med att förskolan i Göteborgs stad har en egen fackförvaltning kan denna typ av insatser bli möjliga, vilket skulle vara en viktig del i arbetet som svarar upp till de tre förstärkningsområdena:

- Tydligare ansvar, styrning och ledning för barns lärande och utveckling
- Ökad kvalitet i undervisningen för barns lärande och utveckling
- Ökad likvärdighet mellan förskolor för att alla barn ska få tillgång till undervisning av hög kvalitet och kompensera för barns olika förutsättningar

För att skapa likvärdiga förutsättningar behöver insatser på alla nivåer intensifieras. Det handlar om att politiker behöver bra underlag för den politiska styrningen, liksom att skolchef och förvaltningsledning behöver kunskaper om behov och vilka insatser som ger de bästa resultaten på förskolor med olika förutsättningar. Dessutom behövs ett fortsatt arbete för att rätt kompetenser, utifrån de kompetenser som finns, ska hamna på de förskolor där de behövs som mest. Vidare behövs fördjupad förståelse för systematiskt kvalitetsarbete hos rektor och huvudman eftersom det är de som ansvarar för att kvalitetsarbetet genomförs i förskolan. För detta behöver rektor stöd, så rektor kan koncentrera sig på att leda arbetet med insatser på förskolor. Rektor ansvarar för att kommunicera ansvar och roller som förskolans personal har samt att skapa förutsättningar för förskolans personal att systematiskt utveckla förskolans utbildning och undervisning. Det är viktigt att poängtera att det systematiska kvalitetsarbetet handlar om att utveckla utbildning och undervisning för att uppfylla de nationella målen. Samtidigt behöver förskolans personal kunna se vad barn tagit till sig men också förstå om barn har förstått.

De analyserade insatserna har i varierad grad varit grundade i vetenskap och/eller beprövad erfarenhet. Insatser som har en tydlig förankring i forskning tenderar att ha tydligare formulerade mål och syfte och ger, utifrån utvärderingar, deltagare mer användbara verktyg för att utveckla utbildningen och undervisningen i förskolan. Samarbetsformer som praktikinrä forskning och forskningsprojekt med gemensamt identifierade utvecklingsområden, exempelvis förskola/skola/kulturförvaltning och universitet/högskola, beskrivs bidra till utveckling och lärande för alla inblandade, det vill säga där forskare ges möjlighet att utveckla praktiklitteracitet och lärare ges möjlighet att utveckla forskningslitteracitet (Skolverket 2020a). Även andra samarbetsformer, där diskussioner om vad studenter i förskollärautbildningen behöver för grundkompetens för att kunna möta en aktuell verklighet i dagens förskola samt kunna möta och utmana alla barns lärande i läs/språk/skriftspråkslärande, kan vara av stor vikt.

Flerspråkighet är enligt utvärderingarna ett eftersatt område i de analyserade insatserna, trots att det enligt forskning är av stor betydelse att använda flerspråkighet som en resurs eftersom det skapar bättre förutsättningar för barn att lära sig det svenska språket men också en rättighet där barn får visa sina kunskaper. Det handlar både om att låta barn använda alla sina språkliga resurser, att ta vara på flerspråkig personals kompetens på ett systematiskt sätt samt att låta föräldrars röster höras. som har betydelse för barns språk-, kunskap och identitetsutveckling. Vilket också framkommer i förskolans läroplan som poängterar dels att barn ska ges förutsättningar att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål, dels att förskolan ska samverka med vårdnadshavare (Skolverket, 2018). Föräldrars delaktighet och inflytande är ytterligare ett område som behöver synliggöras tydligare i kommande insatser. Det är särskilt viktigt för barn i socioekonomiskt utsatta områden samt barn i svårigheter, eftersom förskolans möjligheter att utjämna ojämlikheter i utbildningen ökar när förskolan inkluderar föräldrar (Persson, 2015).

Avslutningsvis är barns perspektiv mer eller mindre osynligt i insatsernas beskrivningar, dokumentationer och utvärderingar, något som kan riskera att barns bästa inte tas tillvara. Undervisning ska vara meningsfull och relevant för barnen och därför måste deras röster bli lyssnade på. Fokus i undervisningen behöver formas utifrån barns delaktighet och möjligheter att påverka, vilket betyder att språkfrämjande insatser behöver utgå från barns intressen och välbefinnande.

Förslag inför kommande insatser för att höja den språkligutvecklande kompetensen

Utifrån analyserna i denna rapport är ett förslag att förskoleförvaltningen behöver en tydlig gemensam målsättning för insatser kring språkutvecklande arbete så att de insatser som genomförs dels genomförs på sätt som ger bästa möjliga resultat, dels att de riktas på bästa möjliga sätt dit de behövs som mest. Utan denna gemensamma målsättning finns en stor risk att insatser inte ger önskade resultat, men också att de inte genomförs på sätt som forskning visar är det bästa utifrån den kunskap vi har idag, liksom att det finns risk för fragmenterade insatser som drar åt olika håll. Förskoleförvaltningen behöver skapa en organisation som blir skickliga på att se vilka behov som finns samtidigt som den utmanas. Ytterst handlar det om att utveckla förskolornas förmåga att bedriva undervisningsutveckling i vardagen på sätt som ger den absolut bästa möjliga stöd till varje barn utifrån olika förutsättningar och behov. Med en gemensam tydlig målsättning blir det lättare att identifiera vilka insatser som behöver genomföras i olika områden, och mot olika barn/pedagoger/föräldrar. Det behövs en systematik för hur behov synliggörs på individnivå, förskolenivå och områdesnivå. Det behövs även en systematik för hur forskningsbaserad kunskap, blir en del av målsättningen och på sikt avgör vilka insatser som genomförs. Det handlar om en balans mellan att identifiera behov ”inifrån” med utgångspunkt i förskolornas systematiska kvalitetsarbete och ”utifrån” från forskning (om brister som kanske inte förskolor är medvetna om, då det saknas kunskap om uppdrag och behov). Detta arbete behöver på ett enkelt och inte tidskrävande sätt dokumenteras för att aggregera kunskap från de individer som ingår i insatserna till en gemensam kunskap som blir vägledande för fortsatta insatser.

Utifrån analysen i denna rapport föreslås att Göteborgs stad satsar på insatser mot förskola som pågår under längre tid snarare än flera kortare insatser. Detta för att långsiktiga insatser visar sig ge bättre effekter på undervisningens kvalitet (Blossing, 2003), och därmed bättre resultat för barns möjligheter att utveckla (alla sina) språk liksom möjligheter till allmänt välbefinnande och lärande. Ovanstående resonemang gäller inte enbart språkutveckling utan också övriga målområden som anges i förskolans läroplan. Långsiktigheten utmanas emellertid av riktade statsbidrag, som ofta är osäkra om de kommer finnas kvar i kommande budgetår. Detta inspirerar snarare till kortsiktiga insatser utifrån hur statsbidraget är utformat än till långsiktiga insatser utifrån stadens identifierade långsiktiga behov. En strategi för att hantera

kortsiktiga statsbidrag kan vara att tydligt arbeta fram en långsiktig strategi där det finns utrymme för kortare insatser (på ett eller två år) som blir delar i ett långsiktigt arbete, exempelvis i strategier för kompetensutveckling av identifierade behov samt för hur stöd byggs upp och rätt kompetenser styrs dit de behövs som mest.

En av förskolans uppgifter är att initiera och utmana det barn tycker om och visar intresse för, men också att vidga perspektiven och att utmana det som barnen inte vet eller är intresserade av just då. Kommande insatser föreslås i högre grad än tidigare utgå från barns behov och vad barn visar intresse för och strategier för att göra föräldrar delaktiga, redan i dess syftesformulering. Särskilt i områden med låg socioekonomisk status och i insatser som riktas mot barn i behov av särskilt stöd. Inför framtida insatser behöver barns perspektiv framstå tydligare och få en mer framträdande roll. Förskolepersonalen behöver för detta ha djupare kunskaper och verktyg för att kunna beakta barns olika sätt att kommunicera, som exempelvis translanguaging, alternativ och kompletterande kommunikation (AKK), kommunikation genom digitala verktyg eller med olika estetiska uttryckssätt. I enlighet med förskolans läroplan har barn både rätt till att utveckla alla sina språk, dels rätt att vara delaktiga och ha inflytande i utbildningen.

Syftet med denna rapport är att ge underlag till den politiska nämnden för styrning, liksom underlag för förskoleförvaltningen och dess rektorer att rikta det bästa möjliga stödet dit det behövs som mest. Utifrån denna rapports slutsatser föreslås kommande språkutvecklande insatser för Göteborgs Stads förskolor:

- **Insatser med tydliga och skriftligt formulerade mål, syfte och ansvar och en plan för hur måluppfyllelse ska dokumenteras under insatsens gång och i efterhand.** Med tydliga mål, vet involverade personer (deltagare, rektorer, utbildningschef, stödfunktioner osv.) vad som förväntas av dem och vad de kan förvänta sig av andra. När mål och syfte är tydligt framskrivet underlättas utvärdering av huruvida insatsen gett önskade resultat (effekter/måluppfyllelse). Varje förskola behöver ha struktur för utveckling av undervisningen, där tid avsätts för utvecklingsarbete. Utbildningschefer och rektorer behöver vara insatta och involverade, vilket har stor betydelse för implementering av kunskaper som insatsen bidragit med. Utan en plan för hur måluppfyllelsen ska dokumenteras blir det svårt att dra lärdomar under insatsen så att korrigeringar kan göras under tiden, eller att i efterhand veta vilken effekt insatsen gav

och om den stämde med målet. Utan dessa kunskaper är det svårt att på en övergripande nivå dra lärdomar av hur olika insatser fungerar på olika förskolor.

- **Hellre få långsiktiga där hela styrkedjan och hela arbetslag ingår än fler kortsiktiga insatser.** Långsiktiga insatser förändrar och utvecklar undervisningen och blir mer hållbart. Det finns komponenter som behöver vara del av alla längre insatser och dessa är:

- Tydlig förankring i barns perspektiv och behov samt i nationella styrdokument
- Kunskap om och förmåga att bedriva språkutvecklande utbildning och undervisning för att stärka förskolläraernas undervisningskompetens. Har inte förskolans personal denna kunskap och kompetens ges inte barn likvärdiga förutsättningar för språkutveckling och därmed inte likvärdiga förutsättningar för utbildning och delaktighet och inflytande i ett demokratiskt samhälle.
- Nyckelpersoner med lämplig utbildning exempelvis språk-, läs- och skrivutvecklare och specialpedagoger behöver knytas till insatser för att leda och vara drivande i insatsen. Deras roll behöver definieras och de behöver ges förutsättningar och mandat att vara ledare i insatser. Om nyckelpersoner saknas, förankras inte insatsen i verksamheten och leder inte heller till djupgående och långsiktiga effekter.
- Kunskap om flerspråkig undervisning för att ge barn möjlighet att använda alla sina språk i syfte att stärka deras språk-, kunskap- och identitetsutveckling. Okunskap leder till att flerspråkighet inte ses som en resurs varken hos barn eller personal, vilket kan innebära att barns språk-, kunskap- och identitetsutveckling kan hindras.
- Kunskap om samverkan med föräldrar behöver definieras och lyftas fram. Föräldrar är en viktig resurs/pusselbit i barnens språk-, kunskap- och identitetsutveckling. Förskolan behöver en genomtänkt struktur för att etablera en god samverkan med föräldrar för att få en fördjupad kännedom om barnet. Okunskap om vikten av att upprätthålla goda relationer och samverkan med föräldrar kan utgöra hinder och inverka negativt på barns språk-, kunskap- och identitetsutveckling.
- Det behövs på varje förskola fördjupad förståelse för systematiskt kvalitetsarbete, hur och vad som ska dokumenteras samt hur analys av dokumentation går till. Om det brister i det systematiska kvalitetsarbetet stannar

kunskapen hos individen och bidrar inte till utveckling av utbildningen och undervisningen i förskolans verksamhet.

Det finns utrymme för språkutveckling i all undervisning som sker under dagen i förskolan. I förskolans läroplan finns riktlinjer och mål som berör naturvetenskap och teknik, och matematik som bör ses som viktiga i förhållande till barns språkutveckling. I framtida planeringar av kompetensutveckling, även om inte denna rapport inte berört det, bör också innehåll som naturvetenskap, teknik och matematik beaktas i språkutvecklande insatser.

- **Insatser behöver vara förankrade i vetenskap och beprövad erfarenhet.**

Kommande insatser behöver ha en tydlig förankring i forskning, samt en plan för hur ny kunskap ska gå från erfarenhet till beprövad erfarenhet, där det ingår att sprida nya kunskaper till andra kollegor och förskolor. Förankring i forskning och beprövad erfarenhet behövs för att deltagare ska kunna tillägna sig teoretiska begrepp och kunna föra kollegiala samtal om utbildningen och undervisningen. Utan en tydlig förankring finns risk för att insatser missar viktiga delar, som exempelvis betydelsen av flerspråkighet och föräldrasamverkan.

- **Riktade insatser behövs för att öka likvärdigheten eftersom behov och förutsättningarna varierar i Göteborgs Stads förskolor.**

Personal har olika språkliga kunskaper, olika kunskaper i uppdraget, undervisning och språkdiraktik. Insatser kan behövas som:

→ fokuserar på de allra yngsta barnens språkutveckling och lärande eftersom få insatser hittills har involverat denna åldersgrupp. Det är förvånande att så få av insatserna riktas mot de yngsta barnen i förskolan, då forskning visar att tidiga insatser är enklare, mer effektiva och billigare än motsvarande insatser senare. Om förskolans personal saknar kunskap om hur yngre barn tillägnar sig språk och kommunicerar kan de inte heller ge rätt stöd, utmaning och stimulans.

→ fokuserar på hur förskolepersonalen kan utmana 5-åringars språk-, läs- och skrivutveckling samt övergången mellan förskola – skola och progressionen mellan olika skolformer. Personal behöver ha kunskap om dels vad som väntar barn i nästa del utbildningskedjan, dels vilka erfarenheter barn har med sig in i nästa del. Detta förutsätter ett ökat samarbete med grundskoleförvaltningen, där grundskolan bygger vidare på arbetssätt från förskolan och där förskolan förbereder barnen för de kunskapskrav som de behöver kunna i grundskolan.

- fokuserar på insatser till barn i socioekonomiskt utsatta områden eftersom förskolan i dessa områden har en särskilt viktig roll. Inte minst ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det viktigt att styra kvalificerade resurser till de förskolor och barn som bäst behöver det. Om utbildningen i utsatta områden inte utgår från barns olika villkor minskar möjligheten för dem att möta vuxna som lyssnar och stödjer dem utifrån deras förutsättningar. Ojämligheten och känsla av utanförskap riskerar därmed att öka.

- fokuserar på att behålla och rekrytera utbildad personal samt att förstärka kompetensen i de områden där behoven är som störst. Avgörande för hög kvalitet i förskolans utbildning och undervisning är utbildad, kompetent och erfaren personal. Det är därför väsentligt att omgående formulera strategier för att både behålla och rekrytera utbildad personal med fokus på förskolor i utsatta områden för att höja kompetensen till förskolor som behöver det mest. Det handlar också om att rekrytera personal med goda kunskaper i det svenska språket till förskolor med låg andel personal som har svenska som första språk. Vidare handlar det också om att rekrytera flerspråkig personal för att stärka barns alla språk.

Referenser

- Albæk Nielsen, A., & Nygård Christoffersen, M. (2009). *Børnehavens betydning for børns udvikling. En forskningsoversigt*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Arnqvist, A., & Blossing, U. (2012). *Skolutveckling på vetenskaplig grund*, Stiftelsen SAF Stockholm.
- Balldin, J. (2010). Utsatta barn i förskola. Utmaningar och möjligheter. En kunskapsöversikt. I SOU 2010:95 *Se, tolka, agera – allas rätt till en likvärdig utbildning. Slutbetänkande från Utredningen om utsatta barn i skolan*. Stockholm: Fritzes.
- Bergström, G., & Boréus, K. (Red.) (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. (3., [utök.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Björk-Willén, P., Gruber, S., & Puskás, T. (Red.). (2013). Förskolan som nationell välfärdsinstitution. Perspektiv och begrepp. I Björk-Willén, P., Gruber, S., & Puskás, T. *Nationell förskola med mångkulturellt uppdrag* (s. 13–22). Stockholm: Liber.
- Blossing, U. (2003). *Skolförbättring i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Botö, K., Lantz-Andersson, A., & Wallerstedt, C. (2017). "Jag tycker om B" - Barns deltagande i läs- och skrivundervisning i förskolan. *Forskning Om Undervisning Och Lärande*, 5(2), 78–99.
- Dahlgren, G., Gustafsson, K., Mellgren, E., & Olsson, L. (2013). *Barn upptäcker skriftspråket* (4., rev. uppl. ed.).
- Eidevald, C. & Engdahl, I. (Red.). (2018). Undervisning i förskolan [Temanummer]. *Barn*, 36(3–4).
- Eidevald, C. (2017). *Systematiska analyser för utvärdering och utveckling i förskolan: Hallå, hur gör man?* (2 uppl.). Stockholm: Liber.
- Eidevald, C. (2018). Omsorgsfull och lekfull utbildning och undervisning i förskolan. I S. Sheridan, & P. Williams, (Red.). *Undervisning i förskolan: en kunskapsöversikt*, s. 81–91. Stockholm: Skolverket.
- Eriksson, A. (2014). Förskollärarens förtydligade ansvar – en balansgång mellan ett demokratiskt förhållningssätt och att utöva yrkeskunskap. *Tidsskrift for Nordisk barnehageforskning*, 7. <https://doi.org/10.7577/nbf.576>
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap: vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. (1. utg.) Stockholm: Natur & Kultur.
- García, O., & Wei, L. (2018). *Translanguaging: flerspråkighet som resurs i lärandet*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Girolametto, L., Weitzman, E., & Greenberg, J. (2003). Training day care staff to facilitate children's language. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 12, 299-311.

- Girolametto, L., Weitzman, E., & Greenberg, J. (2004). The effects of verbal support strategies on small-group peer interactions. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 35, 254–268.
- Göteborgs Stad, (2020) *Göteborgs Stadsplan för arbetet med finskt förvaltningsområde 2020–2023*.
- Kultti, A. (2012). *Flerspråkiga barn i förskolan villkor för deltagande och lärande*. Diss. [Elektronisk resurs] Göteborg: Göteborgs universitet, Göteborg.
- Kultti, A., & Pramling, N. (2017a). *Barns rätt till rötter och fötter: Berättande för samverkan i mångfaldens förskola*. Stockholm: Liber.
- Kultti, A., & Pramling, N. (2017b). Translation activities in bilingual early childhood education: Children's perspectives and teachers' scaffolding. *Multilingual 2017*; 36(6): 703–725.
- Kultti, A., Pramling Samuelsson, I., & Harju-Luukkainen, H. (2016). *Rapport av pilotstudien: Förskolan som resurs för barns välbefinnande och lärande*, 2016. [Elektronisk resurs] https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/42470/1/gupea_2077_42470_1.pdf
- Lahdenperä, P., & Lorentz, H. (Red.) (2010). Mångfald som interkulturell utmaning. I N. Alfakir, M. Demetri, A. Dimiter-Taikon, E. Emeroth & M. Halilovic. *Möten i mångfaldens skola: interkulturella arbetsformer och nya pedagogiska utmaningar* (s. 15–33). Lund: Studentlitteratur.
- Lahdenperä, P. (2018). Inledning. I: Pirjo Lahdenperä (red.). *Den interkulturella förskolan: Mål och arbetsätt* (s. 11–20). Stockholm: Liber.
- Larsson, P., & Löwstedt, J. (2010). *Strategier och förändringsmyter: ett organisationsperspektiv på skolutveckling och lärares arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindgren, A-C., & Wärvik, G-B. (2020). Dokumentation och utvärdering som styrmedel. I N. Pramling & I. Pramling Samuelsson (Red.) *Förskollärares egen forskning* (s. 115–132). Lund: Studentlitteratur.
- Ljunggren, Å. (2018). *Mottagande av nyanlända familjer i förskolan - hur kan praktiken utvecklas?* [Elektronisk resurs]. https://forskul.se/wpcontent/uploads/2019/02/ForskUL_vol6_nr2_2018_s23_43.pdf
- Manning, M., Wong, G. T. W., Fleming, C. M., & Garvis, S. (2019). Is teacher qualification associated with the quality of the early childhood education and care environment? A meta-analytic review. *Review of Educational Research*, 89(3), 370-415.
- May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Nasiopoulou, P. (2020). *The professional preschoolteacher under conditions of change: Competence and intentions in pedagogical practices* [Elektronisk resurs]. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, I. (2006). *Grundskollärares tankar om kompetensutveckling*. Diss., Lund: Lunds universitet.
- Nilsson Skåve, Å. (2016). Läsning, läsförståelse och lässtrategier. I Bergh Nestlog, Ewa, and Desirée Fristedt. *Språk I Alla ämnen För Alla Elever: Forskning Och Beprövad Erfarenhet* s. 43–52. 2. Uppl. ed. Växjö: Linnaeus UP.

- Norling, M. (2015). *Förskolan – en arena för social språkmiljö och språkliga processer* (Mälardalen University dissertations, 173). Västerås: School of Education, Culture and Communication. Mälardalen University.
- Persson, S. (2012). *Förskolans betydelse för barns utveckling, lärande och hälsa*. Malmö: Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö.
- Persson, S. (2015). Pedagogiska relationer i förskolan. I Tallberg Broman (Red.) *Förskola – tidig intervention* (s. 121–141). Stockholm: Vetenskapsrådet och skolforskningsinstitutet.
- Persson, S., & Tallberg Broman, I. (2019). *Hög sjukfrånvaro och ökad psykisk ohälsa. Om dilemman i förskollärares uppdrag*. Rapport. Malmö: Avdelningen för kvalitet och myndighet, Förskoleförvaltningen.
- Petersen, P. (2020). *Delaktighet och digitala resurser – Barns multimodala uttryck för delaktighet i förskolan i flerspråkiga områden. [Elektronisk resurs]*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, Stockholm.
- Pihl, A. (2020). Muntligt berättande i förskolans undervisning- att stötta barns förmåga att berätta, minnas och skapa mening: I N. Pramling & I. Pramling Samuelsson (Red.) *Förskollärares egen forskning* (s. 43–59). Lund: Studentlitteratur.
- Pramling, N., & Wallerstedt, C. (2019). *Lekresponsiv undervisning – ett undervisningsbegrepp och en didaktik för förskolan. [Elektronisk resurs]*. https://forskul.se/wp-content/uploads/2019/03/ForskUL_vol7_nr1_2019_s7-22.pdf
- Sammons, P., Toth, K., & Sylva, K. (2018). The drivers of academic success for ‘bright’ but disadvantaged students: A longitudinal study of AS and A-level outcomes in England. United Kingdom: *Studies in Educational Evaluation* 57, 31–41.
- Skans, A. (2011). *En flerspråkig förskolas didaktik. [Elektronisk resurs]*. http://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/11603/2043_11603%20Skans.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- SFS 2009:600. *Språklag*. Stockholm: Kulturdepartementet.
- SFS 2009:724. *Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk*. Stockholm: Kulturdepartementet.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Sheridan, S., Samuelsson, I. P., & Johansson, E. (2009). *Barns tidiga lärande: En tvärsnittsstudie om förskolan som miljö för barns lärande*. Göteborg: Göteborg Universitet.
- Sheridan, S., Williams, P., & Garvis, S. (2020). Competence to Teach a Point of Intersection for Swedish Preschool Quality. *Asia-Pacific Journal of Research in early childhood education*, 14(2), 77-98.
- SOU 2018:57. *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället. Betänkande av Läsdelegationen*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Skolverket. (2012). *Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid* (Skolverkets rapport, 374). Stockholm: Skolverket: Fritze.
- Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. ([Ny, rev. utg.]). Stockholm: Skolverket.

- Skolverket. (2019). *Barn och personal i förskolan per 15 oktober 2018*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket, (2020a). *Att ställa frågor och söka svar: Samarbete för vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet*. Första upplagan, första tryckningen ed. 2020.
- Skolverket (2020b). *Varken kollegialt lärande eller fortbildning kan stå på egna ben*. Hämtad 2020-06-04: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/varken-kollegialt-larande-eller-fortbildning-kan-sta-pa-egna-ben>
- Skolinspektionen. (2012). Förskola, före skola – lärande och bärande. Kvalitetsgranskningsrapport om förskolans arbete med det förstärkta pedagogiska uppdraget. [Elektronisk resurs]. Stockholm. Skolinspektionen.
- Skolinspektionen. (2017). *Förskolans arbete med flerspråkiga barns språkutveckling*. [Elektronisk resurs]. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen. (2018). *Förskolans kvalitet och måluppfyllelse* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Skolinspektionen.
- Sommer, D., Pramling Samuelsson, I. & Hundeide, K. (2011). *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I., & Taggart, B. (Red.). (2010). Does Pre-school Make a Difference? Identifying the Impact of Pre-school on Children's Cognitive and Social Behavioural Development at Different Ages." *Early Childhood Matters: Evidence from the Effective Pre-school and Primary Education Project*. Routledge, 2010. 108-29. Web.
- Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I., & Taggart, B. (2011). Pre-School Quality and Educational Outcomes at Age 11: Low Quality Has Little Benefit. *Journal of Early Childhood Research*, 9(2), 109–124.
- Timperley, H., & Sjösten, L. (2019). *Det professionella lärandets inneboende kraft* (Andra upplagan ed.).
- Vetenskapsrådet. (2015a). *En likvärdig förskola för alla barn: Innebörder och indikatorer*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet. (2015b). *Förskola tidig intervention*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Williams, P., Sheridan, S., & Larsson, J. (2019). Quality Reconceptualized, in Early Childhood Sociocultural Contexts. In Encyclopedia of Teacher Education, Michael A. Peters (Red.) *Section Early Childhood Teacher Education – Socio-Cultural Contexts*. In (p. Encyclopedia of Teacher Education, 2019).
- Åberg, A., & Lenz Taguchi, H. (2018). *Lyssnandets pedagogik: etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. (2 uppl.). Stockholm: Liber.

Förskoleförvaltningen

Telefon: 031-365 09 60 (förskoleservice)

E-post: forskola@forskola.goteborg.se